

УДК 658.14/.17
УКПП
№ держреєстрації 0117U004924
Інв. №

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
(СумДУ)
40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2;
тел. (0542)335383; факс (0542)334058

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з наукової роботи,
д-р.фіз-мат.наук, професор
_____ А.М.Чорноус
_____ - _____ - _____

З В І Т
ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ
Агрегативний інструментарій грошово-фінансового впливу
на економічні системи

АГРЕГАТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ГРОШОВО-ФІНАНСОВОГО ВПЛИВУ
НА ЕКОНОМІЧНІ СИСТЕМИ
(остаточний)

Керівник НДР
канд. екон. наук.

О. В. Зайцев

2019

Рукопис закінчено 10 грудня 2019 р.

Результати цієї роботи розглянуто науковою радою СумДУ,
протокол від «___» _____ № ___

СПИСОК АВТОРІВ

Керівник НДР, старший наук. співроб., канд. екон. наук, доцент		О.В. Зайцев
Відповідальний виконавець, стар. наук. співроб., канд. екон. наук, доцент		О.В. Зайцев (вступ, висновки, розд. 1, 2)
Вед. наук. співроб., док. екон. наук, професор		І.В. Басанцов (розд. 2)
Вед. наук. співроб., док. екон. наук, професор		Т.А. Васильєва (розд. 2)
Вед. наук. співроб., док. екон. наук, професор		Л.Л. Гриценко (розд. 1)
Вед. наук. співроб., док. екон. наук, професор		О.О. Захаркін (розд. 1, 2)
Вед. наук. співроб., док. екон. наук, професор		І.М. Кобушко (розд. 2)
Вед. наук. співроб., канд. екон. наук, професор		В.М. Боронос (розд. 2)
Вед. наук. співроб., канд. техн. наук, доцент		В.Т. Александров (розд. 2)
Старший наук. співроб., канд. екон. наук, доцент		Н.А. Антонюк (розд. 2)
Старший наук. співроб., канд. екон. наук, доцент		К.В. Ілляшенко (розд. 2)
Старший наук. співроб., канд. екон. наук, доцент		Т.О. Ілляшенко (розд. 2)
Старший наук. співроб., канд. екон. наук, доцент		Л.С. Захаркіна (розд. 1, 2)
Старший наук. співроб., канд. екон. наук, доцент		М.В. Костель (розд. 2)
Старший наук. співроб., канд. екон. наук, доцент		Н.В. Котенко (розд. 2)
Старший наук. співроб., канд. екон. наук, доцент		І.Й. Плікус (розд. 1, 2)
Старший наук. співроб., канд. екон. наук, доцент		С.В. Похилько (розд. 2)
Старший наук. співроб., канд. екон. наук, доцент		П.М. Рубанов (розд. 2)
Старший наук. співроб., канд. екон. наук, доцент		Г.В. Салтикова (розд. 2)
Старший наук. співроб., канд. екон. наук, доцент		І.Д. Скляр (розд. 2)
Старший наук. співроб., канд. екон. наук, доцент		І.В. Тютюнник (розд. 1,2)
Старший наук. співроб., канд. екон. наук, ст. викладач		Т.В. Касьяненко (розд. 2)
Старший наук. співроб., канд. екон. наук, ст. викладач		Ю.М. Шкодкіна (розд. 2)
Старший наук. співроб., канд. екон. наук, ст. викладач		Ю.Г. Гуменна (розд. 2)
Старший наук. співроб., канд. ф.м. наук, ст. викладач		О.А. Шовкопляс (п.розд.2.3)
Молодший наук. співроб., ст. викладач		Т.А. Жукова (розд. 1)
Молодший наук. співроб., ст. викладач		Д.Г. Михайленко (розд. 1, 2)
Молодший наук. співроб., ст. викладач		В.В. Могильний (розд. 1, 2)
Молодший наук. співроб., викладач		М.П. Бхандарі (розд. 1)
Молодший наук. співроб., викладач		П. Салвін (розд. 1)
Молодший наук. співроб., асистент		А.В. Самойлікова (розд.1)
Молодший наук. співроб., аспірант		А.М. Миронова (розд. 1)
Молодший наук. співроб., аспірант		Д.В. Нікітін (розд. 1, 2)
Молодший наук. співроб., аспірант		О.В. Товстуха (розд. 1, 2)

РЕФЕРАТ

Звіт про НДР: 64 с., 54 джерела.

ФІНАНСОВІ ВІДНОСИНИ, ФІНАНСОВІ ПОТОКИ, ГРОШОВІ ПОТОКИ, ГРОШОВИЙ АГРЕГАТ, ГРОШОВО-ФІНАНСОВИЙ АГРЕГАТ, ЕКОНОМІЧНИЙ АГРЕГАТ, ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА.

Актуальність теми дослідження. Одним з основних трендів розвитку економічних систем є управління фінансовими потоками, розробка заходів підтримки та залучення фінансування інвестиційних процесів та впровадження інновацій. Важливу роль у розвитку реального сектора сучасної економіки відіграє реформування економічних систем. В економічній системі особливе значення мають фінансові потоки системоутворюючих галузей, комплексів і груп підприємств, кластерів, об'єднань господарюючих суб'єктів, що здатні виступати локомотивами розвитку економічної системи в цілому. Для розробки заходів підтримки та ефективного фінансування системоутворюючих підсистем та господарюючих суб'єктів потрібно, на нашу думку, розглядати економічну систему як багатоеlementну структуру, в якій діють грошові та фінансові «з'єднувачі» економічних елементів системи. Тобто, до дослідження економічної системи застосувати фінансово-виробничий агрегативний підхід.

Об'єктом дослідження є грошові і фінансові потоки товаро-виробничих підсистем та ТВПс-утворюючих господарюючих суб'єктів, що виступають як відображення руху грошово-фінансових ресурсів в межах економічної системи.

Предмет дослідження – фінансово-господарська діяльність економічних агрегатів, що складаються із комплексів господарюючих суб'єктів та функціонують в межах економічної системи.

Метою роботи є дослідження теоретико-методологічних засад оптимізації грошово-фінансових відносин, що виникають в межах економічної системи з урахуванням особливостей агрегативного функціонування економічного простору.

Методом дослідження є системно-еволюційний підхід, аналітичний метод та метод логічного узагальнення.

Результатом роботи стала розробка теоретичних положень, що мають перспективу подальшого використання на шляху розробки заходів регулювання фінансових потоків товаро-виробничих підсистем та ТВПс-утворюючих

господарюючих суб'єктів, а також, пропозиції щодо заходів державного регулювання у сфері фінансування інвестиційних процесів.

Новизна результатів роботи: науково-методичне обґрунтування погляду щодо формування грошово-фінансових потоків системоутворюючих товаро-виробничих підсистем та господарюючих суб'єктів, що входять до складу таких підсистем, на основі заходів багаторівневої фінансової політики щодо підтримки та реформування товаро-виробничих підсистем, і розгляді грошово-фінансових агрегатів як макро-фінансових потоків економічної системи.

Взаємозв'язок з іншими роботами: окремі результати доповідалися на науково-практичних конференціях, публікувалися в наукових виданнях.

Рекомендації по використанню результатів роботи: на підставі проведеного аналізу можуть бути запропоновані науково-методичні підходи до подальшого удосконалення фінансових відносин як на державному рівні, так і на рівні галузей, груп підприємств та на регіональному рівні. Особливої уваги заслуговують сформульовані в результаті дослідження пропозиції, з використанням яких може бути побудована інвестиційно-орієнтована модель управлінського впливу, як на окремі економічні елементи-агрегати економічної системи, так і на економічну систему в цілому.

Галузь застосування: прогнозування, планування та управління сталим розвитком системоутворюючих товаро-виробничих підсистем та окремих груп господарюючих суб'єктів за допомогою цілеспрямованого впливу на грошово-фінансові агрегати економічної системи.

Значущість роботи і висновки: створює теоретично-методичну базу для обґрунтування ефективних нормативно-законодавчих рішень в сфері грошового та фінансового управлінського впливу на державному, галузевому та виробничо-корпоративному рівнях.

Прогнозні припущення про розвиток об'єкту дослідження: цілком актуальним залишається подальше поглиблення наукового пізнання фундаментальних закономірностей природи фінансового агрегування у площині товаро-виробничих відносин на рівні підсистем економічної системи з метою формування ефективних механізмів забезпечення сталого розвитку економічних систем.

ЗМІСТ

	С.
ВСТУП.....	6
1 ФІНАНСОВІ АГРЕГАТИ – ЕЛЕМЕНТИ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ.....	8
1.1 Категоріальна сутність термінів «визначення» та «поняття» щодо об’єкта/предмета дослідження.....	8
1.2 Становлення визначеності терміну «економічна система» як об’єкта/предмета дослідження економічної дійсності.....	9
1.2.1 Ретроспективний огляд.....	9
1.2.2 Зарубіжні науковці про економічні системи.....	13
1.2.3 Українська практика погляду на економічні системи.....	21
1.3 Агрегативність грошових та фінансових потоків.....	25
2 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИДІЛЕННЯ ГРОШОВО-ФІНАНСОВИХ АГРЕГАТИВ ЯК ЕЛЕМЕНТІВ, ЩО З’ЄНУЮТЬ ТОВАРНО-ПРОДУКТИВНІ ПІДСИСТЕМИ В ЕКОНОМІЧНУ СИСТЕМУ.....	31
2.1 Теоретичні основи виокремлення грошово-фінансового агрегату в формі специфічної грошово-фінансової функції.....	31
2.2 Теоретичні основи розвитку шляхів впливу на формування грошово- фінансових агрегатів економічної системи.....	34
2.3 Механізми аналізу агрегатизованих фінансових потоків господарюючих суб’єктів.....	45
ВИСНОВКИ.....	57
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	59

ВСТУП

У сучасній науковій практиці аналітика (аналіз) описується як спроба побачити складну проблему або феномен, явище чи процес і прояснити їх для себе і для інших, зрозуміти, зробити ясним якщо не для всіх, то для багатьох. Проблема або явище, за допомогою аналізу, розкладається на кілька елементів, тобто розкладається на те із чого вона/воно складається, поки не буде дійдено до чогось, що стає зрозумілим. Тобто, аналітика будується, як ланцюжок, як ряд послідовних кроків. Мета аналітики – прояснити складне питання, проблему, явище або сукупність явищ. Здається, що це досить просто, але для цього потрібні своєрідні інструменти і практика, оскільки люди, і наковці в тому числі, «створені» з безлічі уявлень, пояснень, образів і фантазій, історій і упереджень. І оскільки більшість таких історій і уявлень сформована в людях історично-спонтанно, без їх активно-наукового самовдосконалення, через різні канали впливу на них: через фільми, книги, інших людей, медіа-засоби, соціальні мережі, люди і науковці часто не до кінця усвідомлюють, що лежить в основі тих чи інших їх установок, уявлень тощо. Так влаштовано людське мислення. Тому, завдання аналітики – за допомогою особливого, притаманного аналізу інструментарію «побачити», з чого складається проблема чи явище, як це все пов'язано. Тому, ключове дія аналізу – це розкладання на елементи. Це таке розкладання проблеми, явища, процесу на частини-елементи, при якому не ігноруються і беруться до уваги зв'язки між елементами-частинами. Саме цей аспект аналізу застосовується в даній науково-дослідній роботі.

Основна ідея представленого дослідження – розробка методологічних основ пошуку та побудови такого інструментарію, із застосуванням якого очікується заплановано-ефективний вплив на економічну систему з метою її регулювання та корегування у обраному напрямку розвитку. Зазначимо, що об'єктом дослідження обрані (виділені) такі складові економічної системи: товаро-виробничі підсистеми, скорочено ТВПс, та грошово-фінансові агрегати, скорочено ГФА.

З цього приводу виникає два блока міркувань, що виникають в межах обраного дослідження. Один із блоків охоплює аналіз з точки зору функціонування економічної системи з позиції виділення грошово-вимірних економічних та фінансових об'єктів-факторів впливу, що є безпосередньо частиною, що є іманентною складовою економічної системи. Тобто, виявлення таких складових економічної системи, що є, в той же час, як частина самої системи так і її окрема складова, а саме, така складова, цілеспрямований вплив на яку викликає регулятивний результат для всієї системи. Другий блок охоплює перелік напрямків досліджень, за якими можуть бути окреслені та виділені механізми-важелі як ендогенного так і екзогенного грошово-фінансового впливу на економічні системи.

Загалом, мова йде про спробу окреслити теоретичні основи формування систем господарюючих суб'єктів з позиції особливої форми фінансового з'єднувача – грошово-фінансового агрегату.

1 ФІНАНСОВІ АГРЕГАТИ – ЕЛЕМЕНТИ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

1.1 Категоріальна сутність термінів «визначення» та «поняття» щодо об'єкта/предмета дослідження.

Узагальнено термін «визначення» у площині наукових досліджень охоплює собою науково обґрунтовані та логічно пов'язані ознаки, в т. ч. й дії, за допомогою яких певний об'єкт або предмет відрізняють від інших об'єктів. Визначення – це такий розгляд об'єкта або предмета, завдяки якому встановлюються його типові та специфічні ознаки. Специфічні і типові ознаки відображаються взаємопоєднано в наукових визначеннях. Тобто, визначення виокремлює та поєднує собою ті ознаки, що відображають такі характеристики та характерні риси об'єкта, завдяки яким об'єкт виражає себе як явище та відрізняє себе від інших об'єктів/предметів. Іншими словами, визначення за допомогою ознак характеризує об'єкт за його дієвістю або сталістю у їх поєднанні, тобто, виражає форму існування об'єкта. Отже, визначення за допомогою ознак існування представляє опис предмета (об'єкта) з точки визначеності його форми.

Погляд на об'єкт з позиції виділення його сутнісних характеристик, що досягається застосуванням методу абстрагування, ставить за мету виділення його істотних ознак. Істотні ознаки, що відображаються і об'єднуються терміном «поняття» та що виступають формою аналітично-синтетичного мислення, характеризують об'єкт з позиції сутності явищ, тобто таких сутнісних (істотних) ознак, притаманних об'єкту/предмету, що є дієвими чинниками, тобто, ознак, що викликають процеси зародження, супроводжують процеси становлення і розвитку відповідних явищ, тих явищ, що представлені формами і про які йде мова у визначеннях.

Отже, у підсумку, термін «визначення» характеризує та виражає об'єкт або предмет (наприклад – «економічна система») з позиції його як явища, тобто за формою. А термін «поняття» у відношенні до об'єкта (все той же приклад –

«економічна система») характеризує та виражає об'єкт/предмет за його сутнісними, субстанційними ознаками, що є чинниками становлення, розвитку та існування тих чи інших явищ.

1.2 Становлення визначеності терміну «економічна система» як об'єкта/предмета дослідження економічної дійсності

1.2.1 Ретроспективний огляд

Переглянемо погляди деяких всесвітньо відомих авторів-економістів стосовно застосування ними у своїх працях терміну «економічна система».

Ім'я Адама Сміта шанується всіма попередніми та сучасними вченими економістами, яких би точок зору вони не дотримувалися. Книга «Дослідження про природу та причини багатства народів» [1] (1776) коштувала йому дев'яти років повного відлюдництва і принесла славу «батька економічної науки». У своїх «Дослідженнях...» А. Сміт жодного разу не застосував слово-термін «система» у будь-якому розумінні. Слова-терміни «економіка» та «економічна(ий)» А. Сміт також не застосовував у тексті «Досліджень...». Він вживав термін «економія» у двох аспектах: перший, – у сенсі як «...теорії політичної економії» [1, с. 7, 228], другий, – у значенні «економія» як зменшення (заощадження) витрат матеріалів чи грошей, що досить часто застосовувалося ним в тексті. Лише на початку ХХ століття в економічній науці почали розшаровувати термін «економія» на економіку і економію, і вживати термін «економіка» у визначеннях: господарче життя, господарча діяльність, стан господарства країни, регіону, міста, району тощо; або у розумінні наукової дисципліни, що вивчає фінансово-грошово-матеріальну сторону якої-небудь галузі господарської діяльності, або – як сукупність суспільно-виробничих відносин. Тобто, економікою стали іменувати ті процеси, що А. Сміт застосовував у сенсі як «...теорії політичної економії» [1, с. 7, 228]. А друге відгалуження, – у значенні лексичної форми «економія», сучасною мовою означає виключно: «Бережливість, ощадливість при витрачанні чого-небудь»

[2, с. 459]. Треба зазначити, що в україномовній науковій термінології термін «політична економія» залишився майже незмінним з часу його введення французом Антуаном Монкретьєном в написаній ним в його єдиній економічній роботі «Трактат про політичну економію» (1615).

Карл Генріх Маркс у своїх роботах економічного та соціального напрямків (впродовж 1840–1883рр.) взагалі не застосовував терміну-визначення «економічна система». У К. Маркса зустрічаємо розгорнутий спектр визначень, що пов'язані з терміном «система»: система машин; система вільної кооперативної праці; політичні системи; правові системи; релігійні системи; світ як єдина система; система ідей; філософські системи (наприклад – Геракліта, Аристотеля, Гоббса, Локка, Гегеля тощо); системи політичної економії тощо. Здавалось, що термін «системи політичної економії» і є, або може трактуватися, за своєю сутністю, як економічні системи. Але, К. Маркс не вводив у науковий простір цей термін. Він застосовував це словосполучення у визначенні, як його розуміли та застосовували у XVIII і до кінця XIX століття, тобто, як термін – «економічна наука». Економічна наука за визначенням є більш об'ємним визначенням, ніж економічна система, а саме – сукупність суспільних наук, які вивчають виробництво, розподіл, обмін і споживання товарів і послуг. А також, включає поточну економічну дійсність, що, в тому числі, є об'єктом економічних наук, які, в свою чергу, поділяються на теоретичні та прикладні. Треба зазначити, що радянські економісти ХХ сторіччя вбачали у К. Маркса, в різноманітті його термінологічних визначеностей, термін «система виробництва» таким, що є синонімом та відповідає визначенню терміна «економічна система» [3, с. 312-313].

Альфред Маршалл – засновник «кембриджської школи» у своїй головній праці «Принципи економічної науки» (1890) [4] взагалі не застосував термін «економічна система». Про інші в економічному сенсі системи, такі як «система оподаткування», «общинна система», «система комерційного підприємництва», «сільськогосподарська система», «фабрична система», «система малих підприємств», «промислова система», «система кредиту» тощо,

А. Маршалл зазначає впродовж всього тексту «Принципів...» у розумінні таких, що є загальними та відомими в економічній науці.

Джон Мейнард Кейнс у «Загальній теорії зайнятості, процента і грошей» (1936) [5] впродовж всього тексту лише двічі застосував термін «економічна система». Перше згадування, – у такому контексті (*авторський переклад цитати*) «... як же в дійсності функціонує економічна система, в якій ми живемо» [5, с. 21], друге застосування – (*авторський переклад цитати*) «... – економічна система може перебувати у сталій рівновазі з N , що є меншим, ніж повна зайнятість;...» [5, с. 35].

Отже, в економічній термінології провідних теорій XIX-XX століть словосполучення «економічна система» хоч і вживалося в економічному сенсі, але вживалося як загальний термін, як похідний від філософського терміну «система», тобто такий, що ще не мав окремого, чітко окресленого економічного або грошово-фінансового визначення.

Розглянемо визначення макроекономічного терміну «економічна система», що випрацьовані сучасною економічною думкою та є загально-вживаними на поточний момент, ті, що надані у статтях економічних словників, наукових монографіях та наукових статтях. В межах цього дослідження не є завданням «створити» якийсь нове понятійне, тобто сутнісне розуміння економічної системи, або як об'єкту, або «побудувати» докорінно відмінне від вже існуючих тлумачення щодо визначеності категорії «економічна система». В даній НДР, на початковому етапі, розглянемо низку діючих визначень. Але, логіка дослідження може примусити нас, у подальшому, підкорегувати обрані визначення, якщо такі визначення стануть перепорою у подальшому розвитку дослідження. Отже, застосування певного визначення категорії «економічна система» передбачає винесення на критичний розгляд певного переліку визначень, із якого й буде обрано початковий, такий робочий варіант, що відповідає напрямку НДР.

Почнемо з пошуку визначень терміну «економічна система» у словниках та енциклопедіях. У найбільшій радянських часів чотирьохтомній

«Економічній Енциклопедії. Політична економія» [6], як це не дивно, стаття, що мала б визначати термін «економічна система», – відсутня. В економічних словниках доби СРСР статті щодо визначення «економічна система» також відсутні, див. наприклад [7, 8]. Може, доцільно звернути увагу на радянську філософську енциклопедію [9], як на найбільш широку базу загальних визначень? Можливо вона вміщує статтю про визначення економічної системи? Ні, такий термін в філософській енциклопедії також відсутній [9]. У філософських словниках видання радянських часів також його нема. Виникає враження, що радянська економічна думка не застосовувала в економічних дослідженнях ні визначень ні поняття «економічна система». Більш ретельний пошук в тій же філософській енциклопедії, за допомогою алфавітного предметно-іменного покажчика [9, с. 627–740] показав, що термін «економічна система» у згаданій філософській енциклопедії зустрічається лише один раз у статті про персоналію. У статті «Зомбарт» (Т. 2 Філософської енциклопедії) німецький економіст та соціолог Вернер Зомбарт (1863–1941) вперше розробив концепцію «економічної системи» та вважав це поняття основним у своїй системі поглядів. Основні засади своєї концепції В. Зомбарт виклав в роботах «Der Bourgeois», (Münch, – Lpz., 1913, S. 1–85) та «Die drei Nationalökonomien» (Münch, – Lpz., 1930, S. 185). За Зомбартом «економічна система» – вираження духу суспільства. Вона, на думку Зомбарта, викликає до життя численні економічні інститути, що притаманні тільки цій «системі». Період, в якому розгортається та реалізується ця система, Зомбарт назвав «економічною епохою» [10, с. 183]. В цій же статті знаходимо і причину, чому термін «економічна система», вперше введений в економічну термінологію В. Зомбартом, був не прийнятним в радянській економічній думці. Спираючись на свою систему поглядів, складовою якої була «економічна система», В. Зомбарт критикував марксизм. Також, трактування економічної системи у формі «...духу суспільства» не могло зацікавити й провідних економістів початку ХХ сторіччя. Отже, з одного боку, таке визначення економічної системи за концепцією В. Зомбарта не було підхоплено жодною з західних економічних

теорій та, з іншого боку, не було сприйнято економістами соціалістичних напрямків, як антимарксистське.

На початку XXI сторіччя в економічній сфері стався певний «термінологічний вибух», «стрибок» стосовно визначеності та економічної наповненості терміна-словосполучення «економічна система». Розвиток економічних теорій та шкіл впродовж XX століття повернув економічну думку до більш уважного розгляду терміна «економічна система», але, у трактовці В. Зомбарта цей термін вже ніколи не згадувався. На початку XXI сторіччя виникла низка поглядів на моделі економічних систем. Викликано це, на наш погляд, появою та розвитком нового економічного утворення – Європейський Союз. Об'єднання країн з різними економічними системами викликало необхідність вивчення їх економік на момент вступу до ЄС та розробку теорій їх спільної, гармонійної взаємодії вже в межах нового економічного об'єднання.

1.2.2 Зарубіжні науковці про економічні системи.

Проведемо стисло-тезово перегляд поглядів зарубіжних науковців на економічну систему у розгортанні «від мегазагального до конкретного».

Госта Еспінг-Андерсен поділяє світове господарство на три «капіталістичні світи», що можуть трактуватися, на нашу думку, як три мегаекономічні системи, а саме: ліберальна або англо-саксонська система господарювання; християнсько-демократична або континентальна і соціально-демократична або скандинавська [11, с. 24].

П. Холл та Д. Соскіс говорять про дві форми економічної системи капіталізму: ззовні координовану як державою так і суб'єктами господарювання ринкову економіку та ліберальну, менше суб'єктивно зарегульовану ринкову економіку. В ліберальній регулювання відбувається в середині суб'єкту господарювання автократично, через ієрархію управління, а зовнішнє – за ринковим механізмом. В ліберальній відносини є офіційним інструментарієм і передбачають отримання благ для окремих економічних суб'єктів. У протилежність ліберальній, у координованій ринковій економіці

відносини існують поза офіційними ринковими механізмами і передбачають співпрацю в досягненні колективних цілей. Ліберальні ринкові економічні системи, як правило, забезпечують меншу безпеку економічних дій, ніж скоординовані системи економічної взаємодії, і тому викликають більш важкі труднощі для суб'єктів господарювання, якщо їм не вдасться знайти своє місце в економічній системі [12, с. 8–9].

В. Баумоль, Р. Літан, К. Шрамм пропонують типологію економічних систем за ознакою рівня монопольного впливу підприємств на владу країни в цілому або за їх впливом на окремих ринках. У такому контексті акцент робиться на підприємстві або на створенні й поширенні нових продуктів чи технологій. З позиції В. Баумоля та його колег економічні системи світу поділяються на чотири типи:

- державно регульований капіталізм, де держава виступає центральним керуючим суб'єктом;
- олігархічний капіталізм, орієнтований на інтереси осіб, що підтримують кількох суб'єктів господарювання;
- капіталізм великих суб'єктів господарювання, де економічну політику корегують переважно гігантські за обсягом продукції та розміром фінансів підприємства;
- підприємницький капіталізм, де малі та середні інноваційні суб'єкти господарювання відіграють значну роль [13, с. 60–61].

М. Контено та Дж. Коен відстоюють точку зору, що немає однакового капіталізму в усьому світі. Їх менше цікавлять різновиди внутрішньо-державного капіталізму, їх відправною точкою є те, як у різних національних соціумах проявляється його сутнісно-глобальний варіант. У такому розумінні вони говорять про набагато більше зближення економік різних регіонів, ніж її можна знайти серед варіацій національних економік. Тому всі учасники глобальної економічної системи капіталізму повинні, на їх погляд, мали б господарювати за однаковими правилами. Але автори резонно зазначають, що одні й ті ж правила застосовуються ексклюзивно, залежно від того, хто і як їх

використовує. Одним із таких правил є право охорони та захисту власності, що регламентується державою. Таким чином, оскільки країни існують у цій системі по-різному, то дослідники запропонували класифікувати економічні системи за їх часткою у світовій економіці [14, с. 13–16]. За класифікацією М. Контено та Дж. Коена до першої групи економічних систем належать США та країни НАФТА (NAFTA – North American Free Trade Agreement – Північноамериканська угода про вільну торгівлю), що займають 30% світової економіки. І хоча частка американського експорту у ВВП країни становить лише 10%, порівняно з 26% у Франції та 35% у Німеччини, США залишаються найбільшим світовим імпортером (16% світового імпорту припадає на США) [14, с. 13–16]. Друга група ділиться на дві підгрупи – європейську (включаючи Велику Британію та зону євро) та азіатську (включаючи Тайвань, Японію та Південну Корею). Хоча економіка ЄС є більшою за економіку США, проте жодна з країн Європи не здатна окремо претендувати на першість у порівнянні із США. До того ж, автори слушно зазначають, що торгівля між цими підгрупами малорозвинута, але вони підтримують сильні торговельні зв'язки із США. Проте ці країни – важливі гравці на міжнародній торговельній арені. Загальний обсяг експорту таких країн, як Франція, Німеччина, Велика Британія, Японія, П. Корея і Тайвань, перевищує експорт США вдвічі і становить третину світового експорту [14, с. 13–16]. Автори зазначають, за формою капіталізму Велика Британія більш тяжіє до США, тоді як Японія та Південна Корея формують власну комбінацію державного капіталізму та капіталізму великих фірм [14, с. 13–16]. До третьої групи країн автори відносять так звані країни БРІК (Бразилія, Російська Федерція, Індія та Китай). Разом ці країни приносять 10% глобального доходу. Проте, якщо говорити про їхню роль у світовій торгівлі, то їхні позиції зміцнюються. Китай у цій групі є основним гравцем (на нього припадає 10% світового експорту). Та все ж цю групу можна назвати «групою контрастів», оскільки, незважаючи на процвітання глобального капіталізму на сході Китаю, більша половина його населення все ж далека від системи споживач-виробник [14, с. 13–16]. Четверту групу країн складають

країни, багаті на нафту, газ, мінерали та продукти харчування. До першої її підгрупи належать багаті країни, які є значним споживчим ринком зброї та предметів розкоші (країни Персидські затоки). До іншої – роздвоєні економіки, про які згадувалося вище. Це країни, які відіграють центральну роль в глобальному капіталізмі, проте їхні національні економіки все ще залишаються недорозвинутими (Ангола, Конго) [14, с. 13–16]. До останньої категорії належать країни, які відіграють маргінальне значення у глобальному капіталізмі. Це – більшість країн Африки, значна частина Південної Азії та Латинської Америки. І хоча населення цих країн складає третину світового населення, їхня частка у світовій торгівлі менша за 3% [14, с. 13–16].

Така типологія відкриває інший погляд на сучасні економічні системи, оскільки розглядає їх з призми інтеграційних процесів у глобальній економіці. Найяскравішим прикладом цього є Європейський Союз, який відіграє набагато більше значення на міжнародній арені, ніж його окремі країни-члени.

Однак слід зауважити, що автори надто багато уваги приділяють саме торговельному аспекту і нехтують іншими важливими категоріями поняття економічної системи (такими як цінності, політичне правління, стан навколишнього середовища) [14, с. 13–16]. Але, звертаємо увагу та хочемо додати, що в такому аспекті мало звертається уваги на фінансову площину впливу на економічні системи, як зовнішнього так і безпосередньо із середини.

Відомий американський вчений-економіст Фредерик Лерой Прайор розглядає економічні системи не з боку чинників виробництва (технологічний рівень, навколишнє середовище та природні ресурси, а також наявність фізичного та людського капіталу в економіці), а з боку «відносин виробництва», тобто з погляду її організаційних та інституційних компонентів. На думку вченого, економічні інститути – це штучно створені обмеження, які впорядковують людські взаємовідносини [15, с. 6]. Формальні обмеження формуються із правил, законів і конституцій, а неформальні – із норм поведінки, договорів і добровільно створених регламентів. Інститути

впливають на норми поведінки індивідів та груп і через них – на приватні та публічні рішення.

Так, якщо інституції визначають правила діяльності, то організації є безпосередніми дійовими особами. Організації складаються з груп індивідів, які мають спільну мету. Поняття «організації» включають в себе політичні органи (наприклад партії), економічні органи (виробничі підприємства, торговельні союзи), соціальні органи (церкви, клуби) та освітні структури (школи, університети) [15, с. 8].

Ф. Прайор пропонує свій підхід до класифікації економічних систем. Він вивчає економічні системи первісних економічних утворень, їх трансформацію у сільськогосподарські економічні системи, а з них – в індустріальні. Це те, що українська економічна думка називає історичним підходом.

Ф. Прайор з метою аналізу сучасних ринкових економічних систем обрав близько сорока показників, на підставі яких виділив п'ять основних характеристик: ринок виробництва; ринок праці; сектор бізнесу та виробництва; урядовий сектор; *фінансовий сектор (виділено нами)*.

Після аналізу цих показників він виділив такі сучасні ринкові економічні системи, як [15, с. 160–165]:

- (1) Південноєвропейська (Греція, Італія, Португалія, Іспанія);
- (2) Англосаксонська (розширена: Швейцарія, Японія, Австралія, Ірландія, Нова Зеландія, Канада, Велика Британія, США);
- (3) Північноєвропейська (Данія, Фінляндія, Норвегія, Швеція);
- (4) Західноєвропейська (Франція, Австрія, Бельгія, Німеччина, Нідерланди).

Крім вищеназваних економічних систем, Ф. Прайор окремо виділяє ще й п'яту (5) марксистську економічну систему [15]. Такі системи була створені виключно революційними заходами, що *на базі певної ідеології (виділено нами)* створювали інституції, які відрізнялися від систем ринкової економіки. Ці системи характеризувалася неринковим механізмом розподілу товарів і послуг, централізованим контролем за цінами, додатковими відкритими та закритими

ринками. До такої економічної системи належали СРСР, Югославія, Куба, Китай [15].

Тут звертаємо увагу на наступне. На наш погляд, не логічним і політично заангажованим є іменування Ф. Прайором перших чотирьох, (1), (2), (3), (4), економічних систем за географічними ознаками, а п'ята (5) іменується ним за конкретним прізвищем – марксистська. Який практичний економіко-системний вплив мав Карл Генріх Маркс, який жив в середині ХІХ сторіччя, на створення, формування та розвиток економічних систем у ХХ століття в країнах СРСР, Югославії, Куби, Китаю? Можемо цей ряд доповнити ще й більш одіозними економічними системами – полпотівською в Кампучії, Північно-Корейською тощо, що декларували і декларують себе плановими, соціалістичними, народними, демократичними, комуністичними тощо. Всі ці економічні системи на певних етапах свого розвитку декларували та прикривалися причетністю до економічної теорії К. Маркса, але практична економічна діяльність в цих країнах не мала ніякого відношення до економічної теорії розвитку капіталізму, основою якого виступає людська праця, тобто тієї теорії, яку розробляв К. Маркс, як продовжувач теоретичних наукових пошуків А. Сміта, Д. Рикардо і багатьох інших представників класичної економічної теорії. У такій площині розвиток реальних економічних систем (1), (2), (3), (4), що практично розвиваються щоденно, сьогодні, зараз, у сучасному світі протиставляється окремим поглядам економістів ХVІІІ–ХІХ століть, щодо їх припущень на можливі форми майбутніх більш справедливих економічних систем. Ф. Прайор помиляється, коли говорить, що «Такі системи була створені ... на базі певної ідеології ...». Певні ідеології створювалися політичним керівництвом зазначених країн, але прикривалися ідеологіями обраними ними економічними теоріями. Німець К. Маркс, а також, шотландець А. Сміт, англієць Д. Рикардо, швейцарець Ж. Сімонді, американець Б. Франклін і багато інших економістів – представників класичної політичної економії, не могли бути і не були ідеологами планових, соціалістичних, комуністичних тощо економічних систем. Економічні теорії не є ідеологіями, але можуть використовуватися

ідеологами, але й за таких обставин економічні теорії не стають ідеологіями, вони залишаються науковими роботами.

Але, повертаємось до мейнстріму нашого дослідження. За Ф. Прайором в багатьох напрямках англосаксонська економічна система набуває характеристик традиційної ліберальної економіки на початку свого розвитку з відносно низькою організацією праці. Ці країни мають нижчі бар'єри для входу нових підприємств на ринок, фірми мають більшу свободу у встановленні цін, частка урядових витрат у ВВП є незначною, працівники відіграють незначну роль у прийнятті рішень на підприємствах. Така система надає менший захист від втрати роботи і менші гарантії щодо укладення колективних угод, проте гарантує більший захист прав акціонерів і має більш ефективне антитрастове законодавство. У такій системі інвестиції здійснюються більше через фондовий ринок, ніж через банки [15, с. 167].

Північна економічна система є протилежністю англосаксонській, і відноситься це до ролі держави в економіці. До характерних рис цієї економічної системи належать: система професійного навчання; укладання угод щодо заробітної плати на національному та індустріальному рівнях; більший вплив профспілок; більша частка урядових витрат у ВВП; розвинена система соціального забезпечення та більш висока активність банківського сектору. Північна економічна система має меншу конкуренцію на внутрішньому товарному ринку і більше соціальне партнерство між капіталом і працею.

Західноєвропейська економічна система відображає різні типи впорядкованої ринкової економіки. Значна частину робочої сили у цій системі належить до профспілок, акціонери мають менші права, а урядові трансферти складають значну частину ВВП. До інших характеристик цієї системи можна віднести тісне соціальне партнерство між капіталом і працею, незалежність центрального банку, не надто обтяжливі бухгалтерські стандарти, а також те, що частка інвестицій, які вкладаються через фондовий ринок, є значно меншою, ніж у попередній системі.

Південноєвропейська економічна система має більш регульований товарний ринок, більше бар'єрів на входження на ринок, більший захист від безробіття, а також менше число робітників, які належать до профспілок. Ця система забезпечує менші права акціонерам та має меншу концентрацію банківської активності [15, с. 168].

У якості проміжних підсумків щодо характеристик видів/типів економічних систем можемо скористатися міркуваннями Ф. Шарпфа. На його думку простежується взаємозалежність між усіма вищенаведеними класифікаціями, де домінують ліберальна або англосаксонська модель і так звана континентальна (координована) або європейська. «Ліберальна» або «англосаксонська» модель, за Ф. Шарпфом, – ідеальний вид економічної системи, в якій роль держави зводиться до мінімуму. Ліберальна держава добробуту забезпечує соціальну допомогу та основні соціальні і медичні послуги для тих, хто їх потребує, а всім іншим залишає можливість піклуватися самим про себе за допомогою страхування, приватних інвестицій чи ринку послуг. Крім того, в ліберальній ринковій економіці держава створює передумови функціонування ринків, захисту прав власності, дотримання приватних контрактів і встановлення режиму неспотвореної конкуренції. В разі потреби, держава може втручатися на ринок для забезпечення охорони здоров'я населення, безпеки праці, навколишнього середовища і прав споживачів. Але ліберальна держава покликана звести до мінімуму свою участь у створенні інфраструктурних функцій і послуг [16, с. 233–234].

З іншого боку, держава в координованій ринковій економіці активно бере участь в максимізації економічних вигод від інфраструктури, технологій і політики підготовки кадрів. Її ринки праці жорстко регулюються і є відносно негнучкими; виробничі відносини, як правило, формуються на основі колективних «кооперативних» переговорів у рівних галузях промисловості та фірмах, а також за допомогою взаємодії між фірмами й банками і серед фірм, вбудованих у мережу відносно стабільних відносин. Водночас, континентальні та скандинавські моделі економічних систем забезпечують не лише соціальну

допомогу, але й соціальну безпеку у вигляді забезпечення виплати пенсій, допомоги за станом здоров'я та допомоги з безробіття для всіх верств населення. Держави зі скандинавською моделлю загального добробуту надають універсальні соціальні послуги для сімей з дітьми, для інвалідів і літніх людей. Вони фінансуються за рахунок прогресивного оподаткування, що в поєднанні із «солідарною» політикою виплати заробітної плати могутніх і монополістичних спілок забезпечує дуже високий ступінь соціальної рівності [17].

Підвидом континентальної моделі є соціальна ринкова економіка. Ідеальна соціальна ринкова економіка має поєднувати в собі характеристики координованої ринкової економіки та континентальної або скандинавські моделі економіки.

Звертаємо увагу, що в класифікації Ф. Прайора [15], країни трьох підгруп (Південноєвропейська, Північноєвропейська та Західноєвропейська) економічних систем є країнами-членами Європейського Союзу. Оскільки ЄС прагне до повного економічного й політичного союзу, то, на думку Ф. Прайора, економічні системи країн-членів рухаються в бік європеїзації та створення єдиної європейської економічної системи.

1.2.3 Українська практика погляду на економічні системи

На поточний момент в українській економічній науці не існує однозначного тлумачення визначення чи поняття категорії «економічна система». Повертаємось до огляду визначень терміну «економічна система» у вітчизняних енциклопедіях, словниках та наукових джерелах. Мабуть, одним із перших енциклопедичних словників, що видані в незалежній Україні, стала Економічна енциклопедія під редакцією С. В. Мочерного (2000 р.) [18]. В ній надано таке визначення: «Економічна система – сукупність усіх видів економічної діяльності людей у процесі їх взаємодії, спрямованих на виробництво, обмін, розподіл та споживання товарів і послуг, а також на регулювання такої діяльності, відповідно до мети суспільства. Основними елементами (виділено нами) економічної системи є: 1) продуктивні сили; 2) техніко-економічні відносини; 3) організаційно-економічні відносини; 4)

виробничі відносини або відносини економічної власності; 5) господарський механізм» [18, с. 444].

В електронній Економічній енциклопедії знаходимо таке визначення: «Економічна система – сукупність *принципів (виділено нами)*, правил, законодавче закріплених норм, які діють у країні і визначають форму і зміст основних економічних відносин у процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання економічного продукту» [19].

Авторами підручника «Економічна теорія: макро- і мікроекономіка» (2001р.) економічна система визначається як «...спосіб організації національної економіки. Основними *елементами (виділено нами)* економічної системи є, по-перше, спосіб узгодження діяльності суб'єктів господарської діяльності, або спосіб розв'язання основних проблем організації економіки; по-друге, власність на виробничі ресурси та вироблені життєві блага; по-третє, принципи розподілу й перерозподілу створеного національного продукту та інше» [20, с. 48].

На поточний момент цифровий простір через мережу Інтернет дає такі визначення. Економічна система – сукупність усіх видів економічної діяльності людей у процесі їх взаємодії, спрямованої на виробництво, обмін, розподіл, споживання товарів і послуг, на регулювання економічної діяльності [21; 22, с. 35-36]. В економічній системі господарська діяльність завжди є організованою, скоординованою тим чи іншим чином, тому економічна система має складну структуру, яка утворюється в процесі взаємодії окремих *елементів (виділено нами)*, якими є: 1) продуктивні сили; 2) техніко-економічні відносини; 3) організаційно-економічні відносини; 4) виробничі відносини або відносини економічної власності на засоби виробництва; 5) господарський механізм (регулювання економічної діяльності здійснюється за його допомогою) [22, с. 36]. Економічна система – це сукупність взаємопов'язаних і відповідним чином упорядкованих *елементів (виділено нами)*, що утворюють певну цілісність та визначають спосіб організації господарської життєдіяльності суспільства [23, с. 68]. За цим визначенням до *елементів (виділено нами)* відносяться:

– продуктивні сили – це сукупність засобів виробництва, працівників з їхніми фізичними і розумовими здібностями, науки, технологій, інформації, методів організації та управління виробництвом, що забезпечують створення матеріальних і духовних благ, необхідних для задоволення потреб людей;

– економічні відносини – це відносини між людьми з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних та нематеріальних благ;

– господарський механізм є структурним елементом економічної системи, що складається із сукупності форм і методів регулювання економічних процесів та суспільних дій господарюючих суб'єктів на основі використання економічних законів ринку, державних економічних важелів, правових норм та інституційних утворень [23, с. 68-70].

Економічна система – це спосіб організації національної економіки [24, с. 552], а «національна економіка – сукупність домогосподарств, підприємств, відповідних державних інституцій і установ, інфраструктури та різних активів у межах певного природного середовища й державної території» [24, с. 13]

Основними *елементами (виділено нами)* економічної системи є:

– по-перше, спосіб узгодження діяльності суб'єктів господарського життя, або спосіб розв'язання основних проблем організації економіки;

– по-друге, власність на виробничі ресурси та виготовлені життєві блага [24, с. 68-70].

Такий розгорнутий огляд визначень економічних систем ставив своєю метою показати, що ще не розглядалася економічна система з позиції її такої складової як грошові та фінансові елементи.

Тепер доречно зазначити, чому у попередній частині приділено багато уваги працям американського вченого Ф. Прайора. А тому, що Ф. Прайор включив до елементів економічної системи фінансовий сектор [15, с. 160–165].

В економічній літературі є кілька підходів до визначення економічної системи. Усю різноманітність позицій з цього питання можна поділити на кілька груп. Перша з них трактує, що економічна система – це сукупність

економічних суб'єктів (інституційний підхід). Друга розглядає економічну систему як упорядковану систему зв'язків між виробниками і споживачами матеріальних і нематеріальних благ або як взаємозв'язок і взаємозалежність видів праці на основі критерію економії часу (не інституційний, понятійний підхід). Третя традиційно визначає економічну систему як систему виробництва, розподілу, обміну і споживання (політ економічний підхід). Четверта (найбільш численна група) розглядає економічну систему як сукупність економічних процесів, які пов'язані з розподілом обмежених ресурсів (підхід економіксу).

Аналіз визначень із системних позицій констатує, що перша група трактує економічну систему через її компоненти, упускаючи зв'язки. Друга група, навпаки, абстрагується від складу об'єктів економічного господарювання. Третя група пов'язує економічну систему лише з процесами розподілу. Дати точне визначення поняття «економічна система» досить складно, тому підходи різних дослідників залежать переважно від прийнятого ними рівня абстракції.

На нашу думку, економічну систему можна визначити як сукупність економічних суб'єктів і їх зв'язків, що взаємопов'язані та взаємодіють між собою у сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання і що створюють єдине ціле – економічну систему.

Отже, підсумовуючи опрацьоване на цьому етапі дослідження, зазначимо. Економічні системи мають елементи, про які йшла мова у вступі. В попередній частині тексту виділяли їх в деяких визначеннях. Отже, виділяємо елементи, що є іманентними, на наш погляд, будь-якій економічній системі і що в той же час вони є елементами-підсистемами економічної системи. Таким чином, економічна система складається з підсистем, які можемо згрупувати у два блоки: тобто на інституційні угруповання, що назвемо товарно-виробничими підсистемами (далі ТВПс), та на агрегати, що поєднують через гроші та фінанси такі ТВПс, що назвемо грошово-фінансовими агрегатами (далі ГФА). Така трактовка економічної системи за формою є визначенням, тому що складається

з інституційних елементів (з ТВПс), але й має ознаки поняття, тому, що оперує сутнісною ознакою – елементами у формі ГФА.

1.3 Агрегативність грошових та фінансових потоків

Даний підрозділ носить більше схематичний та ознайомлювальний характер. Завершеність у поглядах на концепцію агрегативності грошових та фінансових процесів (потоків) ще далеко попереду. Насамперед, визначень, що таке агрегат, більше десятка, дивись, наприклад [25]. Існують технічні агрегати, агрегати у фізичних процесах, застосовуються агрегативні характеристики у геології, у хімії, у системах обробки інформації. А чи є агрегативний інструментарій в економіці та фінансах?

Певна складова із загально-світового інформаційного обсягу матеріалів, що існують у цифровому форматуванні в інтернет-просторі, стала потужною за впливом та об'ємною за змістовною різноманітністю частиною світової інформаційної бази загалом, в тому числі і в частині науково-спрямованої інформації. Впливовість, на наш погляд, як одного із факторів, пояснюється легкою доступністю до будь-яких інтернет-джерел, в тому числі і в легкому доступі до інформаційних псевдо-джерел. Вже настав той час, коли у наукових дослідженнях вже не можна ігнорувати той пласт інформаційної бази, що «скомпонована» у світовому цифровому інтернет-просторі. Але, досить часто пласт інформації, в тому числі й заявленої як наукової, бо такою, тобто науковою, її вважають іноді не тільки автори, що вносять її у світове інтернет-поле, а й науковці початківці, та, також, певний пласт пересічних читачів, є інформативно, аналітично та науково недостовірною.

У руслі теми наукового дослідження нашої НДР, наприклад, пошук в інтернет-просторі інформації за словосполученням «агрегат(и) в економіці» на момент пошуку надав таку інформацію.

В Бюлетені НБУ знаходимо інформацію про грошові агрегати (monetary aggregate), що представляють собою зобов'язання депозитних корпорацій перед іншими секторами економіки, крім сектору загального державного управління та інших депозитних корпорацій. Складовими грошових агрегатів є фінансові

активи у формі готівкових коштів у національній валюті, переказних депозитів, інших депозитів, коштів за цінними паперами, крім акцій, що емітовані депозитними корпораціями та належать на правах власності іншим фінансовим корпораціям, не фінансовим корпораціям, домашнім господарствам та некомерційним організаціям, що обслуговують домашні господарства. Залежно від зниження ступеня ліквідності фінансові активи групують у різні грошові агрегати M0, M1, M2 та M3. Грошовий агрегат M0 включає готівкові кошти в обігу поза депозитними корпораціями. Грошовий агрегат M1 – грошовий агрегат M0 та переказні депозити в національній валюті. Грошовий агрегат M2 – грошовий агрегат M1 і переказні депозити в іноземній валюті та інші депозити. Грошовий агрегат M3 (грошова маса) – грошовий агрегат M2 та цінні папери, крім акцій [26].

Паралельно з грошовими агрегатами, що є офіційно визнаними грошовими показниками, агрегат в економіці (aggregate index, aggregation of figures) означає, як правило, продукт укрупнення інформації. Такі загальноекономічні показники, як сукупний суспільний продукт, валовий внутрішній продукт, кінцевий продукт, національний дохід, теж називають агрегатами.

У виробничому менеджменті широко застосовується метод агрегатного планування.

Подальший пошук щодо застосування агрегатів в економіці привів нас до твердження, що: «Засади теорії ліквідності й грошових агрегатів описані у ХХ ст. у працях А. Маршала, А. Пігу, Дж. М. Кейнса, М. Фрідмана та ін.» [27]. Переглянемо основні праці вказаних науковців.

У «Принципах економічної науки» А. Маршалом не застосовувався термін «агрегат» не в контексті грошового, ні в інших контекстах. У всьому тексті «Приципів...» лише у главі VI є дві такі фрази: «Мы уже рассмотрели способ, посредством которого *агрегированный* (виділено нами) спрос на какой-либо товар складывается из спроса различных групп населения, испытывающих потребность в этом товаре. Теперь мы уже можем

распространить это понятие совокупного спроса на факторы производства, требующиеся различным группам производителей», та друга фраза: «Но по отношению к предложению готового продукта они друг с другом сотрудничают, поскольку они "сложены" в общем спросе, который поглощает предложения, точно так же как частичный спрос отдельных слоев общества на готовый товар *агрегируется (виділено нами)* или складывается воедино в общий спрос на него» [4, с.75]. Як бачимо, у А. Маршала мова йде про сукупний спрос, до якого синонімом взято слово «агрегирований».

У Артура Пігу в його працях «Економічна теорія добробуту» (1920), «Коливання промислової активності» (1929), «Теорія безробіття» (1933) нами не знайдено ні агрегатів, ні механізмів агрегативного інструментарію.

В російському науковому просторі стала поширеною теза, що Дж. М. Кейнс у «Загальній теорії зайнятості, процента і грошей» начебто запровадив певну агрегативність. Наприклад, «Кейнс представил макроэкономическое описание четырьмя *агрегатами (виділено нами)*: доход, сбережения, инвестиции, потребление. Для этих *агрегатов (виділено нами)* Кейнс вывел уравнения, использовав такие характеристики, как предельная склонность к потреблению, предпочтение ликвидности, предельная эффективность капитала» [28, с. 42]. Наша перевірка показала, що Дж. М. Кейнс у своїй «Загальній теорії зайнятості, процента і грошей» лише один раз застосував термін «агрегат». Цитата: «Вальрас в приложении I (III) к его "Элементом чистой экономики" (Walras L. *Éléments d'Économie pure*), где он говорит об "обмене сбережений на новые капиталы" и ясно указывает, что каждой возможной норме процента соответствует сумма, которую индивидуумы будут сберегать, а также сумма, которую они будут инвестировать в новые капитальные активы, что эти две *агрегатные (виділено нами)* величины стремятся уравниваться друг с другом и что норма процента есть та переменная, которая приводит их к равенству. В итоге норма процента устанавливается на уровне, при котором сбережения, представляющие предложение новых капиталов, равны спросу на них. Таким образом, Вальрас

строго придерживается классической традиции» [5, с. 167]. Із цитати випливає, що Кейнс говорив про *агрегативні величини* не у контексті внесення ним такого терміну у свою теорію зайнятості, процента і грошей, а про те, що він «побачив» *агрегативні величини* у Вальраса, у його праці "Элементи чистої економіки". Отже, у Дж. М. Кейнса не було в його працях терміну «агрегат» ні стосовно «...доходу, збережень, інвестицій, споживання...», ні стосовно будь-яких інших показників.

Можливо, про агрегативність певних своїх показників говорив Вальрас, а Кейнс їх у цитаті лише повторив? Заглянемо в «...в приложение I (III) к его "Элементам чистой экономики"...» [29, с. 411-414]. Там не застосовується термін «агрегати» стосовно показників, щодо яких і за допомогою яких Л. Вальрас веде своє дослідження. Також, терміни «агрегат», «агрегати», «агрегативний» тощо у Вальраса не зустрічаються впродовж всього тексту «Елементів чистої економіки».

Так. У працях Мілтона Фрідмана йде мова про агрегати, але виключно про грошові в якості M_0 , M_1 , M_2 тощо.

Отже, можемо констатувати, що в економіці існує застосування термінологічної агрегативності, але у формі загально-об'єднучого значення (ВВП, Національний дохід тощо), а не у формі визначеного економічного терміну-показника. У фінансовій же площині вже існують агрегативні показники – грошові агрегати. А от про фінансові агрегати досі ще мова не йшла. В економічній теоретичній думці ще мова не йшла про грошово-фінансові агрегати (ГФА) щодо яких йде мова в даній НДР.

Виходячи із принципу, що економічна система складається із елементів, а елементами можуть бути як економічні, так і фінансові агрегати, такі елементи-агрегати, що у своїй взаємодії у певному сенсі «творять» та «підтримують» у «робочому стані» економічну систему.

Оговоримо відразу, що мова не йде про відомі у фінансовому світі грошові агрегати, що відображають ступінь ліквідності фінансових активів, тобто, мова не йде про грошові агрегати M_0 , M_1 , M_2 , L тощо. Такі агрегати

залишаються поза межами сутності фінансових агрегатів, що виділяються та розглядаються в даній НДР.

Агрегат, що нами виділяється та пропонується, напряму, безпосередньо пов'язаний із суб'єктами товаро-продуктивної виробничої діяльності. Це, по суті, грошові та фінансові потоки, що обслуговують товаро-виробничі суб'єкти економічної діяльності та, також, створюються ними. У такому розумінні ідентифікуємо такі потоки терміном – грошово-фінансові агрегати, скорочено – ГФА, на відміну від існуючих у фінансах грошових агрегатів.

ГФА є дійовим елементом економічної системи, іншими словами це процесо-живлюючі складові економічної системи. ГФА виступає зовнішнім фактором впливу для об'єктів, що є товаро-виробничими підсистемами або є окремими суб'єктами господарювання. Тобто, з розгляду ГФА, як елементу-фактору, що діє в межах економічної системи, під ГФА розуміємо особливі виділеності, виокремленості, окресленості, які іменуємо агрегатами, що відображають рух грошових та/або фінансових потоків.

ГФА у широкому загалі можна охарактеризувати, як макро-грошово-фінансові потоки економічної системи. Отже, ГФА виступають формою грошових та/або фінансових потоків, що безпосередньо пов'язані із товаро-виробничими суб'єктами господарювання або їх об'єднаннями, групами, комплексами.

Отже, на даному етапі дослідження визначення ГФА може бути таким. Грошово-фінансовий агрегат – це взаємопов'язаний комплекс грошових та фінансових потоків, що безпосередньо залучаються ззовні та продукуються назовні комплексом суб'єктів господарювання або окремими суб'єктами господарювання.

Також, як зазначалося раніше, економічна система аналітично розкладається на елементи. В межах економічної системи виділяють елементи-об'єкти, що також є агрегатами, але економічними, і у нашому дослідженні це суб'єкти господарювання або їх угруповання (товаро-виробничі підсистеми, ТВПс), та виділяють елементи-поєднувачі, у нашому дослідженні це ГФА. У

такому контексті грошово-фінансові агрегати – це елементи економічної системи, що поєднують (з'єднують, пов'язують, зв'язують) економічні елементи-агрегати (ТВПс) в цілісну економічну систему. ГФА виконують функцію «передавальних пристроїв», що «передають», «переносять» вартість поміж суб'єктами господарювання та їх групами і тому можуть виділятися в агрегативній формі. Також, ГФА виступають каналами грошового та фінансового забезпечення ТВПс та господарюючих суб'єктів.

З позиції поняття ГФА характеризується, як вартісна форма функцій грошей, функцій виробництва, функцій розподілу, функцій обміну та споживання. Але така позиція – це вже інше наукове дослідження.

2 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИДІЛЕННЯ ГРОШОВО-ФІНАНСОВИХ АГРЕГАТІВ ЯК ЕЛЕМЕНТІВ, ЩО З'ЄНУЮТЬ ТОВАРНО-ПРОДУКТИВНІ ПІДСИСТЕМИ В ЕКОНОМІЧНУ СИСТЕМУ

2.1 Теоретичні основи виокремлення грошово-фінансового агрегату в формі специфічної грошово-фінансової функції

Одним з основних теоретичних напрямків у розвитку і досягненні умов ефективного грошового і/або фінансового забезпечення будь-якої економічної системи, на наш погляд, є така її поелементна структуризація, яка передбачає виокремлення в ній економічних і грошово-фінансових агрегатів (далі ГФА). А далі, застосування цілеспрямованого і реформуючого управлінського впливу саме на ГФА, що виступають сполучними ланками між товарно-виробничими підсистемами (далі ТВПс), і що, також, входять в економічну систему. Виходячи з принципу, що економічна система складається з елементів-агрегатів, ТВПс розглядаються, як економічні елементи-агрегати, а ГФА, в свою чергу, як грошові та фінансові елементи тієї ж економічної системи.

Способи управління економічними системами стають все більш складними і багаторівневими [30]. Нами пропонується для більш раціонального управління рухом капіталу розглядати агрегатний інструментарій, що продукується фінансовими процесами, властивими економічній системі, яка, в свою чергу, включає низку господарюючих суб'єктів. Економічну роль в такій економічній системі грають як окремі господарюючі суб'єкти, так і їх угруповання [31]. Такі економічні суб'єкти, що можуть поєднуватися у формах галузей, секторів, груп підприємств, кластерів, корпорацій тощо, в нашій НДР іменуються ТВПс, що виступають елементами економічної системи і що формують «скелет» економічної системи та, як правило, дані суб'єкти є економічно-базисними в межах будь-якої економічної системи. Максимально ефективно використання фінансових ресурсів шляхом впливу через ГФА можливо при розробці відповідної фінансової політики на державному та

регіональному рівнях, що враховує основні напрямки підтримки, стимулювання та коригування фінансових ресурсів.

З метою коректного вивчення і проведення дослідження важливо розуміти, що під виділеними в системі ГФА, по суті, виступає спосіб виділення фінансових взаємозв'язків на макро-системних етапах і стадіях створення, розподілу, реалізації та споживання певного суспільно значущого продукту. У разі розкладання економічної системи на елементи-агрегати її фінансовими агрегатами будуть розмежовані на дієві ланки, притаманні окремим економічним агрегатам (ТВПс), грошово-фінансові взаємовідносини, що будуються навколо створення економічною системою продукції, її реалізації та подальшого руху фінансів по агрегатам, або їх (фінансів) вихід за межі економічної системи.

Дана точка зору на економічну систему, тобто точка зору з позиції агрегатного підходу, в економічній практиці розглядається вкрай рідко. Дана позиція дозволяє подолати різночитання в сприйнятті конкретної економічної системи і врахувати дві складові в процесі руху її фінансових ресурсів: фінансову політику, зокрема, як на рівні держави і/або регіону, так і фінансові потоки безпосередньо, що властиві самій економічній системі. Даний підхід передбачає, що економічній системі притаманні деякі риси системи корпоративних фінансів і, тому, стає можливим застосування ряду принципів і законів щодо функціонування корпоративних фінансів [32]. Разом з тим, специфіка фінансових агрегатів дозволяє говорити про схожість фінансового агрегату і фінансової системи корпорації. Головною відмінністю є спосіб існування даних елементів. У разі виділення ГФА не відбувається реєстрації єдиної юридичної особи, але відбувається оформлення якогось певного функціоналу і породжуваних їм організаційних структур, які приймають на себе «відповідальність» щодо застосування механізмів фінансового менеджменту [33].

У даній НДР застосований підхід, при якому фінансова система на основі фінансових агрегатів має схожість з системою корпоративних фінансів, але не є

окремим інститутом. В рамках даного дослідження під фінансовою політикою пропонується розуміти сукупність напрямків, заходів і механізмів інвестиційної [34], кредитно-грошової [35] і бюджетно-податкової політик [36], що забезпечують становлення грошово-фінансової системи за рахунок розвитку груп господарюючих суб'єктів в формі ТВПс. Розглянуто різні підходи до розуміння сутності ГФА. Вони ґрунтуються на розвитку та модернізації заходів за трьома напрямками: бюджетно-податкового, кредитно-грошового і інвестиційного. Систематизація агрегативних заходів фінансової політики сприяє виробленню ефективних інструментів і напрямів підтримки джерел формування грошових і фінансових потоків, які забезпечують фінансування інвестиційних процесів в рамках ТВПс.

Говорячи про вплив фінансової політики (на державному та регіональному рівнях) з позицій поділу економічної системи на економічні агрегати – ТВПс і ГФА, слід детальніше розглянути походи до розуміння грошово-фінансового агрегату і його фінансових складових. Нагадуємо, що застосування агрегативного підходу пов'язано з проблемою підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами.

Грошово-фінансова агрегатування викликано необхідністю розвитку і вдосконалення форм фінансової політики держави, зокрема, за рахунок створення злагодженого управління фінансами не тільки окремими господарюючими суб'єктами, а й економічними блоками – ТВПс. Серед основних принципів такої політики можна позначити наступне:

- вплив на інтеграційні зв'язки, що відбиваються у відповідних фінансових потоках і вплив на святи через фінансові агрегати, при цьому вплив здійснюється через залучення фінансів бюджетів, бізнес-співтовариств і органів державного управління;

- досягнення спільності цілей, інтересів і завдань, що вирішуються в рамках впливу і взаємодії, і підпорядкування їм системи управління фінансами;

- широке використання нових фінансових технологій і можливість їх конверсії у взаємодію із суміжними суб'єктами господарювання.

Коли говоримо про грошово-фінансові агрегати, то говоримо не просто про зв'язки між господарюючими суб'єктами, а про грошові та фінансові потоки [37]. Слід особливо підкреслити неінституціональність грошово-фінансового агрегату на відміну від економічного чи соціального агрегатів. Економічний і соціальний агрегати можуть бути як повністю, так і частково інституціональними, а грошово-фінансові агрегати завжди неінституціональні. Така точка зору дозволяє найбільш ефективно розробляти системні й універсальні рішення щодо розвитку фінансово-агрегативних систем і їх основних елементів.

2.2 Теоретичні основи розвитку шляхів впливу на формування грошово-фінансових агрегатів економічної системи

Говорячи про грошово-фінансовий агрегат (ГФА), як про особливий фінансовий інструмент, слід розглянути – як впливають на нього заходи фінансової політики [38]. В результаті огляду застосовуваних заходів з підтримки та цілеспрямованого впливу на джерела формування фінансових ресурсів, авторами запропоновано систематизований перелік реалізованих на різних рівнях заходів і напрямків впливу на формування фінансів господарюючих суб'єктів через ГФА. Система діючих інструментів і заходів, як вже зазначалося, представлена бюджетно-податковим, кредитно-фінансовим та інвестиційним напрямками як загальнодержавної так і регіональної політики. Перелік відрізняється урахуванням взаємозв'язку напрямків фінансової політики і розглядом їх впливу на ТВПс як на цілісний економічний інститут.

Система заходів ділиться на дві умовних складові: організаційні напрямки щодо фінансової політики, що реалізуються на різних державно-адміністративних рівнях та інституційні заходи.

Інституційні заходи включають в себе створення спеціальних суб'єктів, які сприяють залученню фінансів в інноваційні ТВПс. Серед заходів стимулювання інвестиційних фінансових потоків слід розглянути такі

інституційні заходи, які поряд з раніше описаними механізмами залучення інвестицій здатні покращувати стан економічної системи в напрямку зняття гостроти питань створення та розподілу економічних ресурсів. Важливою підставою для надходження нових інвестицій в обрані ТВПс стали інституційні рішення. Одним із дієвих механізмів державно-приватного партнерства є формування в Україні приватних інвестиційних фондів (ПІФ). Інвестиційні фінанси, що формуються в разі прийняття такими фондом того чи іншого проекту, будуть спрямовані, в першу чергу, на формування інфраструктурної складової ТВПс в особі конкретного(их) суб'єкта(ів) господарювання і, тому, стають його партнером в рамках реалізації продукції, виробленої завдяки вкладеним інвестиціям. Наступним інституціональним рішенням на державному рівні може бути створення правових умов для розвитку венчурних компаній (ВК). Запропоновані вище інституційні заходи можуть мати й інші форми. Їх пропозиція і характеристики не входять в дане дослідження.

Основною метою заходів, що нами розглядаються і пропонуються, є розширення інструментів фінансової політики, яка покликана сприяти виробленню ефективних дій і напрямів підтримки джерел формування фінансових потоків, які забезпечують фінансування інвестиційних процесів в рамках ТВПс загалом і для виробничих господарюючих суб'єктів зокрема [39].

Крім інституційних заходів слід розглянути і виявити найбільш ефективні заходи, які реалізуються на рівні державної фінансової політики. Дані заходи спрямовані зараз безпосередньо на ТВПс і на господарюючі суб'єкти, а не на оздоровлення фінансового «клімату» навколо них. Разом з тим, на етапі свого становлення, назвемо так, – на етапі становлення агрегативно-структурованої фінансової системи як особливого погляду на природу фінансової взаємодії, ці заходи важливі в контексті їх позитивного впливу на ТВПс.

Бюджетно-податкові заходи, що формуються на державному рівні, відіграють одну з найбільш важливих ролей в реалізації фінансової політики [40, 41] і дозволяють закумуляувувати фінансові ресурси. Також, вони можуть формувати на макрорівні споживчо-утриманські настрої і послаблювати

прагнення ТВПс і окремих господарюючих суб'єктів до розкриття власного потенціалу. Отже, необхідно збільшувати можливості коригування напрямків регіональної бюджетно-податкової політики, оскільки саме вона є однією зі складових фінансової привабливості як галузі, як окремого господарюючого суб'єкта так і регіону.

У сучасній економіці особлива увага приділяється управлінню бюджетно-податковими фінансами, спрямованими на підтримку інноваційної діяльності ТВПс і господарюючих суб'єктів, що особливо важливо для фінансів господарюючих суб'єктів. Держава законодавчо формує податковий простір, тим самим, налаштовує платника податків на певну модель поведінки [40]. Це може проявлятися в перенаправленні фінансових потоків цілих ТВПс або їх певних контрагентів, джерел фінансування, видів виробництва і технологій.

Витоки формування системних поглядів на бюджетно-податкову політику держав і її суб'єктів, тобто на економічну систему в цілому, лежать в працях фізиократичної (Ф. Кене, Д. Юм, О. Мірабо) і класичної шкіл світової економіки. Однак основну роль у формуванні теорії бюджетно-податкової політики відіграли праці представників класичної школи світової економіки: А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса і їх послідовників. На їх тезах були засновані цілі теорії, які часом є діаметрально протилежними. Представники французької економічної школи П. Леруа-Больє, Р. Штурма, П. Прудон більш глибоко розглядають податкову систему як результат оплати державних послуг. Великий внесок у формування дієвої бюджетно-податкової політики, здатної реально впливати на економічні процеси, вніс Дж. М. Кейнс. В теоріях сучасного бюджетно-податкового регулювання на даний момент виділяють два основних типи концепцій:

- неокласичні концепції (Р. Солоу, А. Лаффер, М. Фрідман та ін.).
- неокейнсіанські (кумулятивні) концепції (Ф. фон Хайек, Е. Домар, Дж. Б'юкенен та ін.).

Для фінансових інтеграційних процесів в сучасній економіці найбільш характерно і типово формування таких ТВПс, в рамках яких господарюючі

суб'єкти, особливо системоутворюючі, активно впроваджують інноваційні процеси. В таких умовах найбільш значна роль заходів бюджетно-податкової політики, що спрямована на підтримку впровадження інновацій. Під інноваційною діяльністю прийнято розуміти таку діяльність, яка призводить до створення невзаємозамінного товару, або ж товару взаємозамінного, але за більш низьких витратах на його виробництво [42].

Сучасні заходи бюджетно-податкової політики максимально вбирають в себе найбільш результативні практики і рекомендації, розроблені раніше провідними світовими економістами і фінансистами. Всі ключові заходи бюджетно-податкової політики, що впливають на формування фінансових потоків, фіксуються в одному з базових документів з регулювання секторів економіки, наприклад, в Україні – у Податковому кодексі.

Серед заходів, що застосовуються на поточний момент, звертає на себе увагу, в контексті ТВПс як особливого комплексного фінансового інституту, трансферне ціноутворення. Проблема бюджетного адміністрування фінансів по операціях з взаємопов'язаними особами останнім часом актуальна в нашій країні, і їй приділяється велика увага, що відображено в Податковому кодексі. Згідно з ПКУ, взаємопов'язаними вважаються особи, специфіка відносин між якими може впливати на фінансово-економічні результати їх діяльності, разом з тим, подібний вплив ідентифікується не тільки в частині взаємодії з однією особою безпосередньо, але і в частині залучення третіх (сторонніх) осіб. Відмінність кредитно-грошової політики від бюджетно-податкової, яка, в свою чергу, базується на функціонуванні податкової системи, полягає в тому, що вона (кредитно-грошова політика) зосереджена на використанні ринкових механізмів при формуванні відповідних обсягів грошово-фінансових операцій. У справжніх ринкових умовах кредити й позики мають основоположну частку в структурі функціонуючого капіталу, і тому безумовним фактором кругообігу і безперервного відтворення капіталу стає нормальне і стабільне функціонування кредитно-банківської системи. Це забезпечується за рахунок раціональної реалізації кредитно-грошової політики [43]. Кредит відіграє роль вирішального

фінансового джерела для модернізації у формуванні фінансів економічної системи. Важливість кредитних інструментів полягає в тому, що саме кредит сприяє перерозподілу серед складових економічної системи значного обсягу фінансових потоків, що дозволяє максимально ефективно розвиватися і добиватися фінансової результативності.

У сучасних реаліях світової фінансово-економічної системи, необхідно реалізовувати найбільш результативні заходи кредитно-грошової політики. Тому особливе значення мають фінансово-результативні заходи з підтримки фінансової системи. Як відомо, головна мета єдиної державної кредитно-грошової політики знаходиться в площині стабілізації рівня цін і регулювання інфляційних процесів [44]. При цьому вплив заходів кредитно-грошової політики на ТВПс є як прямим, так і непрямим. Заходи кредитно-грошової політики формуються на декількох рівнях, такий поділ пов'язано з функціонуванням Центрального банку (ЦБ) як ключового кредитного регулятора, що впливає на інші фінансово-кредитні організації та інститути.

Одними з найбільш вживаних і дієвих заходів реалізації кредитно-грошової політики з боку ЦБ є:

- операції на відкритому фінансовому ринку;
- зміна величини ставки рефінансування;
- визначення розміру обов'язкових резервів;
- спеціалізоване кредитування банківських організацій відповідно до величини ставки рефінансування.

Подібні механізми і дії регулярно реалізуються в різних економічних системах.

З позиції кредитно-грошових вливань у фінансові потоки економічної системи слід враховувати і різні види угод з цінними паперами. До даних операцій відносяться: випуск, придбання, продаж, а також їх облік і зберігання. У цьому контексті напрямки стимулювання збільшення фінансового пропозиції на ринку з боку держави може бути ініційовано як урядом країни, так і ЦБ. Загальні напрямки їх заходів включають:

- оплата підвищених витрат шляхом розширення первинного випуску цінних паперів;
- зниження ЦБ норми резервних вимог для комерційних банків, що вивільняє раніше зарезервовані кошти і підвищує кредитні можливості комерційних банків;
- розширення обсягів придбання ЦБ на вторинному ринку облігацій, інших цінних паперів, таких як векселів та цінних бумагах банків і компаній;
- зменшення облікової ставки ЦБ з метою зменшення розмірів ставок по кредитах комерційних банків [45].

Подібна система заходів і механізмів утворює експансіоністську кредитно-грошову політику, інакше звану як політика дешевих грошей [46].

Основним результатом реалізації заходів даної політики є можливість зробити кредит більш доступним і здешевити його, що в свою чергу дозволяє збільшити розмір витрат і обсяг грошової маси в обігу і позитивно впливає на зайнятість населення. У випадках, коли відбувається зростання інфляції і спостерігаються дисбаланси в фінансово-економічній системі країни, Центробанк стимулює зниження витрат фізичних і юридичних осіб, тим самим творить політику дорогих грошей.

Кожен із зазначених вище механізмів допомагає поліпшити стан кредитно-грошової системи і вжити заходів, що знижують знецінення грошових ресурсів.

Реалізація даних заходів дозволяє економічним системам найбільш оптимально і ефективно розподіляти фінансові ресурси, що дає можливість фінансувати стратегічно важливі проекти, розвивати інфраструктуру в рамках ТВПс. Виділення кредитно-грошових потоків стає можливим в цих умовах лише при наявності розробленої та оформленої фінансової стратегії розвитку ТВПс, а також, наявності центрів управління фінансовими ресурсами економічної системи — певних керуючих організацій. Крім того, серед важливих заходів кредитно-грошової політики слід відзначити підтримку експортно-орієнтованих ТВПс. Для реалізації даних заходів може бути

передбачено формування кредитної комісії, яка визначає термін кредитування господарюючого суб'єкта в рамках ТВПс, величину кредитної ставки і розмір самих фінансових ресурсів, що можуть бути виділені для обраного напрямку. Важливу роль тут відіграє грошове забезпечення, яке дозволяє зробити кредитні фінансові ресурси більш доступними для складових ТВПс.

Однією з перспективних заходів фінансової політики, що дозволяє підтримувати оборот фінансових потоків в ТВПс, є трансферне кредитування. Трансферне кредитування досить затребуване при фінансуванні діяльності холдингових організацій і корпорацій [47]. Таким чином, використання трансфертного кредитування для фінансової системи ТВПс може бути досить ефективним. Для цього необхідно максимально точно виявити центри прибутку в межах підсистеми ТВПс, щоб далі сформувати за рахунок їх «понадресурсів» спеціалізований кредитний централізований фонд.

Особливу увагу на себе звертає наступна міра кредитно-грошової політики – заставне доповнююче кредитування. В рамках фінансової системи ТВПс вона може бути реалізована дещо незвичним способом. В якості забезпечення за даним видом кредитування можуть стати пакети нематеріальних активів (ПНА) різних господарюючих суб'єктів. Важливо, щоб ці активи мали певну спільність і могли взаємно доповнювати один одного. Це дозволить збільшити їх ринкову вартість та підвищити обсяг заставного кредитування. Використання подібного роду забезпечення дозволяє знизити ризики і підвищити надійність кредитно-грошових фінансових потоків, спрямованих у ТВПс. З позиції кредитних і банківських організацій є ряд складнощів для використання подібного роду забезпечення. Досить часто на увазі винятковості нематеріальних активів складно визначити їх реальну ринкову вартість. Іноді в даних випадках вдаються до використання орієнтирів (ідентичних активів на наявних ринках). Ще однією складністю подібного роду забезпечення є труднощі при реалізації банківською або іншою кредитною організацією подібних активів з досить коротким терміном корисного використання, тобто ПНА досить швидко можуть застарівати.

Важлива особливість при формуванні кредитно-грошових фінансів, спрямованих на інвестування інноваційних процесів ТВПс, полягає у великій капіталомісткості проектів. У зв'язку з цим можливе застосування схеми спільного (синдикатного) кредитування. Дані кредити можуть бути досить корисні не тільки господарюючим суб'єктам ТВПс, а й банківським організаціям, і державним структурам. Використання подібних кредитів дозволяє знизити фінансові ризики. Незважаючи на потенційні переваги, подібні схеми кредитування зараз не досить популярні в українській фінансово-економічній системі, маються на увазі складності видачі таких кредитів. Вітчизняні банки в цьому напрямку часто поступаються представництвам іноземних фінансово-кредитних організацій.

На даний момент українська фінансова система знаходиться в стадії пошуку нових і розвитку традиційних інструментів кредитно-грошової політики, що дозволять ефективно фінансувати ініціативи ТВПс. Незважаючи на популярність одних заходів, слід зазначити невисоку поширеність таких заходів як: синдикатне кредитування або трансфертне кредитування в межах ТВПс.

Використання заходів кредитно-грошової політики в умовах сьогодення може бути недостатнім і необхідно більш ретельно здійснювати заходи інвестиційної фінансової політики.

Одним з важливих напрямків фінансової політики є інвестиційна політика. Вона формує один з найбільш ключових і важливих фінансових потоків, які допомагають розвивати фінансову систему ТВПс. Серед праць фінансистів та економістів велику увагу на себе звертає інвестиційна теорія Д. М. Кейнса, який пояснює кризові явища незадоволеного інвестиційного попиту схильністю до заощаджень і законом спадної граничної ефективності капіталу, як наслідок приводить до його надмірного накопичення.

У різних умовах благополучної фінансово-економічної системи, існують варіанти одиночного і комбінованого використання заходів інвестиційної політики.

Всі інноваційні процеси ТВПс і окремих господарюючих суб'єктах вимагають високої фінансової стійкості. Тримачі фінансових активів неохоче вирішують направити їх в нові венчурні компанії в іншій країні. Інвестиційні фінанси ще на ранній стадії здатні «побачити» тісні взаємозв'язки між різними господарюючими суб'єктами, встановивши при цьому взаємозалежність за рахунок фінансових вливань або за рахунок контролю і володіння акціями підприємств.

У сучасних реаліях це може бути забезпечено за рахунок залучення інвестиційних ресурсів. Наявність таких фінансових потоків вітається законодавством з точки зору оподаткування. Детально варто розглянути особливості оподаткування при реалізації інвестиційних проектів, які реалізуються в рамках ТВПс на певних територіях.

Важливим заходом реалізації та бюджетно-податкової та інвестиційної політики є пропозиція щодо впровадження інвестиційного податкового кредиту. Сутність інвестиційного податкового кредиту полягає в коригуванні періоду сплати господарюючим суб'єктом податків, а також у зміні величини податкових відрахувань з наступною поступовою компенсацією даних відрахувань. Пропонується термін реалізації такого заходу від одного року до п'яти років. Даний інструмент фінансової політики здатний залучати фінанси, в першу чергу, в господарюючі суб'єкти, що інноваційно розвиваються, а преференції (тобто, впровадження інвестиційного податкового кредиту та/або інше) можуть надаватися ще й з податку на прибуток або податків, що сплачуються до місцевих і регіональних бюджетів.

Серед фінансових заходів можна назвати формування довгострокових стратегій. Деякими територіальними суб'єктами в Україні вже розроблені інвестиційні програми розвитку регіонів. Одними з найбільш ефективних є стратегії розвитку міст [48]. Місцевими органами влади складаються інвестиційні програми по виділенню фінансування довгострокових позабюджетних фінансових асигнувань.

Особливу увагу в структурі регіональних фінансів звертають на себе інвестиції, що надходять у вільні економічні зони (ВЕЗ) і території пріоритетного розвитку (ТПР). Крім серйозних заходів бюджетно-податкової політики, слід зазначити наступні преференції, які отримують ті чи інші інвестори за рахунок надходження, наприклад, державного фінансування. Серед преференцій – розвиток об’єктів виробничої і соціальної інфраструктури, створених за рахунок інвестиційного вливання з боку держави. Це допомагає істотно оптимізувати витрати на початкових етапах фінансового забезпечення.

Для отримання повної картини щодо реалізації заходів, пов’язаних з виділенням, формуванням, реформуванням та управлінням ГФА, необхідно розглянути заходи, що реалізуються за різними напрямками фінансової політики на регіональному рівні. Заходи підтримки джерел формування фінансів ТВПс і господарюючих суб’єктів, що найбільш часто застосовуються на регіональному рівні, можуть бути класифіковані за напрямками: інвестиційно-інноваційні, бюджетно-податкові і грошово-кредитні.

Інвестиційно-інноваційні:

- наявність і застосування в регіоні спеціальних програм по залученню інвестицій в рамках державно-приватного партнерства;
- ексклюзивна адміністративна підтримка, яка передбачає спрощення взаємодії інвесторів з регіональними органами влади.

Бюджетно-податкові:

- надання податкових пільг по ПДВ як за ставкою так і в частині механізмів їх сплати;
- податкові відстрочки;
- маневрування з податку на прибуток (реінвестиція прибутку тощо);
- заключення на регіональному рівні договорів щодо бюджетних гарантій для форм державно-приватного партнерства.

Грошово-кредитні:

- створення і використання програм стратегічного кредитування регіональними фінансовими і кредитними організаціями;

- отримання митних пільг за діяльність на відповідній території, наприклад для ТПР;
- отримання митних пільг для підприємств – резидентів ВЕЗ;
- формування фондів взаємного фінансування в межах ТВПс;
- формування консорціумів, тимчасових союзів і концесій на регіональному рівні.

Аналіз заходів фінансової політики, що реалізуються на місцевому та державному рівнях, показав, що найбільш організаційно-доступною для органів влади на місцях є перелік заходів бюджетно-податкової політики. Не менш вагомими, але менш доступними є заходи кредитно-грошової підтримки господарюючих суб'єктів ТВПс. Заходи державної інвестиційної політики є не менш важливими, однак, з огляду на політико-економічної обстановки в Україні вони рідко мають системний характер і є найчастіше адресними, що знижує загальний ефект щодо розвитку ТВПс. Крім представлених заходів, які реалізують регіональні органи влади щодо підтримці ініціатив ТВПс і щодо розвитку ГФА відповідних ТВПс, особливим рівнем є безпосередньо рівень ТВПс і рівень окремих господарюючих суб'єктів. На сформованих в Україні рівнях реалізації фінансової політики необхідно враховувати рух фінансових ресурсів через агрегатні ланцюжки, аналізувати результати діяльності господарюючих суб'єктів в межах ТВПс, будувати прогнози розвитку та визначати ефективність ТВПс, а не окремих суб'єктів господарювання, що входять до ТВПс. Консолідація та систематизація заходів підтримки джерел формування фінансових потоків у прив'язці до ГФА дасть можливість виявити ще не задіяні напрями та заходи, що сприятиме більш ефективному вдосконаленню фінансової політики і виробленню тих заходів, які будуть більш актуальні для конкретного ТВПс. Це дасть можливість прискорити процес вдосконалення фінансової політики, що дозволить підвищити якість управління фінансовими ресурсами конкретно щодо виділеного ТВПс і, як наслідок, удосконаленню економічної системи в цілому.

2.3 Механізми аналізу агрегатизованих фінансових потоків господарюючих суб'єктів

Для розгляду грошово-фінансового агрегату як асоційованої неінституціональної фінансової дії в межах ТВПс необхідно сформулювати підхід до визначення фінансових потоків, як таких, що виступають складовими ГФА. Тематиці грошових та фінансових потоків в економічній науці приділяється в останній час все більше уваги. Теорії що існують, як правило, розглядають фінансові потоки в рамках організації, підприємств або холдингових компаній, але ніколи з точки зору ТВПс.

У процесі вивчення фінансових потоків ТВПс необхідно вивчити показники та підходи, що засновуються на офіційних даних спеціалізованих звітів державних органів та приватних організацій. Існує п'ять основних напрямів з оцінки результатів формування фінансових потоків.

Перший напрям базується на аналітичних фінансових показниках, що характеризують господарюючі суб'єкти.

Другий напрям базується на оцінці співставлення одержаних результатів і витрат на їх досягнення. Даний підхід не завжди здатний охарактеризувати фінансові потоки, так як не кожен із результатів діяльності господарюючого суб'єкта, що функціонує в системі ТВПс, має фінансове визначення (кінцевим результатом роботи ТВПс може бути створення особливого соціально значимого блага). У рамках такого напрямку застосовується методика, що ґрунтується на оцінці відносної ефективності застосування капіталу, що базується на оцінці альтернативних втрачених вигодах. Даний підхід з розрахунками економічної та фінансової доданих вартостей, рентабельності, середньозваженої норми капіталу тощо також цілком можливі в контексті оцінки господарюючого суб'єкта, що функціонує в межах ТВПс. Разом з тим втрачена вигода одного з підприємств може допомогти коректніше розподілити фінансові ресурси в рамках ТВПс і принести ще більші надходження грошового капіталу вже в середньостроковому періоді.

Третій напрям полягає в ранжируванні фінансових показників всього підприємства і застосуванні системи індексів до цих показників. Даний підхід не застосовується в умовах розгляду господарюючого суб'єкта як частини особливого фінансового інституту — ТВПс, тому що укрупнені індекси можуть нівелювати значимість фінансових потоків суб'єкта, що неприпустимо при розгляді фінансових ресурсів ТВПс.

Четвертий напрям передбачає використання інтегрального показника, який спирається на ефективність формування фінансових потоків з позиції другого і третього підходів. Один з таких підходів при аналізі руху потоків господарюючого суб'єкта пропонує І. А. Бланк. Даний підхід досить повно розкриває специфіку руху фінансових потоків. Алгоритм руху фінансових потоків господарюючого суб'єкта по І. А. Бланку [49] включає чотири етапи.

Етап 1. Вивчається зміна кількості ресурсів, задіяних в процесі формування доходного фінансового потоку господарюючого суб'єкта в контексті окремих джерел.

Етап 2. Досліджується зміна кількості ресурсів, задіяних в процесі формування доходного фінансового потоку господарюючого суб'єкта в контексті напрямків витрачання фінансів.

Етап 3. Розглядається збалансованість доходного та витратного фінансових потоків в контексті їх загальної величини; розглядається зміна величини чистого фінансового потоку.

Етап 4. Аналізується ритмічність і одночасність змін доходного та витратного (позитивного і негативного) фінансових потоків, потоків в контексті конкретних відрізків у часі звітного періоду.

Методика оцінки, що запропонована І. А. Бланком, не передбачає відображення особливостей ТВПс-утворюючих господарюючих суб'єктів, так як нею не відбивається рух потоків у внутрішнє середовище ТВПс.

П'ятий напрям передбачає проводити аналіз формування фінансових потоків через якісні показники. Подібний підхід не підходить до господарюючих суб'єктів в рамках ТВПс тому що при використанні якісних

показників виникає конфлікт цілей існування ТВПс і участі щодо таких цілей окремого конкретного господарюючого суб'єкта в рамках ТВПс.

Таким чином, перший напрям найбільше відповідає меті аналізу формування фінансових потоків господарюючого суб'єкта у формі ГФА, що виступають не інституційними елементами ТВПс. Пропоноване авторами бачення аналізу формування фінансових потоків ближче до структурування фінансових потоків і відображення їх стану в рамках ТВПс. Такий підхід, так само як і ряд фінансових показників, враховує дані, що оцінюють потоки за видами діяльності в їх співвідношенні.

Аналіз формування і руху фінансових потоків показав, що, незважаючи на широке застосування фінансових показників в рамках аналізу, на сьогодні відсутня інтегральна оцінка стану фінансових потоків групи господарюючих суб'єктів, таких що утворюють ТВПс. Отже, доцільно застосовувати використовуваний зараз фінансовим аналізом блок показників з відповідними доповненнями, за необхідності, до складу показників.

Блок показників щодо оцінки формування фінансових потоків ТПВс-утворюючих господарюючих суб'єктів:

K_1 – коефіцієнт співвідношення залучених і власних коштів. Відображає загальну структуру фінансових ресурсів ТПВс-утворюючих господарюючих суб'єктів. Дорівнює відношенню загальної величини позикових коштів до загальної величини власного капіталу.

K_2 – коефіцієнт фінансової автономії. Відображає частину фінансових ресурсів, інвестованих власниками ТПВс-утворюючих господарюючих суб'єктів у власне майно.

K_3 – коефіцієнт ефективності використання власних коштів. Характеризує розмір прибутку, одержуваного на одиницю вкладених коштів та/або реінвестованих фінансів безпосередньо в даний ТПВс-утворюючий господарюючий суб'єкт.

K_4 – коефіцієнт використання фінансових потоків. Показуватиме відрізок часу, протягом якого дохідна частина потоків може врівноважити вартість майна ТВПс-утворюючого господарюючого суб'єкта.

K_5 – частка фінансів операційної діяльності ТВПс-утворюючого господарюючого суб'єкта. Співвідношення чистого потоку по операційній діяльності до загальної величини потоків.

K_6 – частка фінансів інвестиційної діяльності ТВПс-утворюючого господарюючого суб'єкта. Співвідношення чистого потоку з інвестиційної діяльності до загальної суми величиною потоків.

K_7 – частка коштів фінансової діяльності ТВПс-утворюючого господарюючого суб'єкта. Співвідношення чистого потоку по фінансовій діяльності до загальної суми величини потоків.

З метою розрахунку інтегрального показника пропонується використовувати наступну формулу, побудовану за допомогою і на підставі [50]:

$$Q_j = \sum_{i=1}^k \frac{K_{ij}}{K_{ij-norm.}} , \quad (1)$$

де: Q_j – інтегральний показник ефективності руху фінансових потоків j -го ТВПс-утворюючого господарюючого суб'єкта;

K_{ij} – значення i -го показника j -го суб'єкта, що характеризує стан фінансових потоків конкретного суб'єкта господарювання;

$K_{ij-norm}$ – нормативне (оптимальне) значення показників, що характеризують стан фінансових потоків суб'єкта господарювання;

k – кількість показників;

i – номер показника;

j – номер ТВПс-утворюючого господарюючого суб'єкта.

В процесі аналізу показників, що запропоновані в даній НДР, важливо зіставити власні ресурси й залучені щоб зрозуміти фінансову привабливість ТВПс-утворюючого господарюючого суб'єкта. У процесі залучення зовнішніх

ресурсів важливо оцінити автономність ядра ТВПс від інших його складових, ці характеристики відображені в показниках K_1 і K_2 . Етап трансформації ТВПс супроводжується великою кількістю залучених інвестиційних фінансових ресурсів, тому необхідно визначити ефективність цих потоків (показник K_3) з урахуванням тривалості обігу (K_4). Дані показники відображають інвестиційно-фінансову привабливість ТВПс, а також швидкість освоєння фінансів, що надійшли. У разі позитивних або негативних результатів в попередніх показниках, важливо розуміти яким чином формуються фінансові потоки, і яка їхня частка в загальній величині потоків, що відображається, відповідно, в показниках $K_5 - K_7$. Вони є найбільш ємними й агрегуюваними величинами, тому вимагають більшої конкретизації. Конкретизація показників $K_5 - K_7$, на нашу думку, може мати такі складові.

K_5 – податкові відрахування і перерахунки у зв'язку з переплатою. Оплата праці персоналу, залученому в операційну діяльність і управління операційною діяльністю. Виплати стороннім підрядникам, виконавцям, постачальникам робіт (послуг, товарів), необхідних для здійснення операційної діяльності. Оплата придбаної для операційної діяльності сировини і матеріалів. Відрахування господарюючого суб'єкта (податків і зборів) до бюджетів та позабюджетних фондів. Доходи від продажів товарів, робіт, послуг.

K_6 – грошові кошти, що пов'язані з інвестиційною діяльністю. Реструктуризація довгострокових фінансових інвестицій. Реальні фінансові інвестиції (надходження і витрати). Реалізація списаних об'єктів основних засобів і відрахування від продажу нематеріальних активів.

K_7 – розрахунки з власниками (дивіденди і проценти). Надходження кредитно-грошових коштів (коротко- і довгострокових). Додатково залучені кошти в статутний, акціонерний капітал тощо. Фінанси, що надходять в фінансову систему підприємства із зовні і спрямовані на здійснення його діяльності.

Показники, що представлені вище у блоці $K_5 - K_7$, характеризують фінансові потоки ТВПс-утворюючого господарюючого суб'єкта як основи

фінансової системи ТВПс на початковому етапі його становлення. Оцінка формування фінансових потоків за допомогою такого алгоритму відповідає підходу, при якому фінансовій системі ТВПс, як особливому фінансовому інституту, притаманні риси системи корпоративних фінансів і при якому ТВПс піддається впливу фінансової політики (ззовні), що й відбивається на його фінансових ресурсах. В процесі оцінки формування фінансових потоків слід сприймати дані показники тільки як відносні, тому що вони ґрунтуються на співвідношеннях і динаміці. Тим самим динаміка змін показників даного блоку відображає зміну фінансових потоків ТВПс-утворюючих господарюючих суб'єктів та характеризує їх інтеграцію всередині ТВПс, що особливо важливо на етапі реформування фінансової системи ТВПс в цілому.

Відповідно до даного підходу після розрахунку абсолютних показників обчислюються спочатку відносні показники, а потім і інтегральні. В основі обчислення відносних показників лежить зіставлення отриманих значень з нормативними. Нормативні значення показників K_5 , K_6 і K_7 визначаються вектором, що відображає напрямки (позитивні або негативні) зміни фінансових потоків, виходячи з конкретного етапу розвитку. Завдяки блоку показників встановлюється зв'язок між зміною результатів функціонування ТВПс-утворюючого господарюючого суб'єкта та ефективністю руху фінансових потоків в рамках фінансової системи ТВПс. Так як мова йде про етап формування фінансової системи ТВПс, то ця залежність досить потужна.

Оцінка формування фінансових потоків ТВПс-утворюючих господарюючих суб'єктів здатна показати основні джерела фінансування і виділити центри споживання фінансів в рамках ТВПс.

Висновки, що формулюються на її основі, здатні також окреслити напрямки розробки нових заходів фінансової політики. Детальніше розробити заходи, спрямовані, в першу чергу на підтримку фінансової системи ТВПс, можна за допомогою побудови прогнозу результатів функціонування ТВПс, тобто прогнозу стану його ГФА.

В межах формування актуального переліку додаткових заходів фінансової політики доцільно виконати прогнозування й подальший аналіз зміни фінансових потоків. На стадії реформування ГФА ТВПс подібне прогнозування доцільно виконати для фінансових результатів діяльності ядра ТВПс, тому що на конкретному етапі розвитку його роль найбільш важлива. Для цього застосовуються дві математичні моделі: моделі авторегресії і адаптивної моделі Брауна (у випадках, коли авторегресія не дозволяє побудувати достовірні прогнози).

Модель прогнозування фінансових потоків (будується за принципом моделі авторегресії) відображає стан ряду значень в ретроспективі і допомагає побачити тренд, враховуючи значення в даний момент, а це досягається за рахунок використання випадкової величини. Без випадкової компоненти поточне значення моделі авторегресії виглядає наступним чином [51]:

$$Y(t) = A_0 + A_1 \cdot Y(t-1) + A_2 \cdot Y(t-2) + \dots + A_p \cdot Y(t-p). \quad (2)$$

Коректність побудови моделі вимагає точного визначення коригуючих коефіцієнтів, та ще й важливо при цьому не перевантажити модель. Першим кроком проводять ідентифікацію моделі – визначають її вигляд (порядок). Для аналізу, по-перше, необхідно виявити наявність фактора сезонності. У разі його відсутності формується початкова оцінка параметра моделі p . Робиться це за допомогою автокореляційної функції. Головною перевагою автокореляційних моделей є опис коливань, тому для опису нестабільної ситуації на ринку і схильністю до змін фінансових потоків дана модель є найбільш підходящою. Для того, щоб адаптувати цю модель до відображення тенденцій, на стартовому етапі створюють стаціонарний ряд. Для складання моделі встановлюється її залежність від попередніх значень, тобто автокореляція потоку (зв'язок між прогнозними значеннями різних років):

$$\begin{aligned} & \{ Y_1, Y_2, \dots, Y_{n-t} \}; \\ & \{ Y_{1+\tau}, Y_{1+\tau}, \dots, Y_n \}. \end{aligned} \quad (3)$$

Якщо величина зсуву τ визначається наступним способом: $\tau = 1, 2, \dots, \tau \leq n/4$, то виникає множина, що утворює автокореляційну функцію $r(\tau)$.

Ефективним способом виключення тенденційних впливів функції є складання нових рядів, що мають вигляд [52]:

$$Z(t) = Y(t+1) - Y(t), t=1,2, \dots, N-1 \text{ (першого порядку);} \quad (4)$$

$$Z(t) = Z(t+1) - Z(t), t=1,2, \dots, N-1 \text{ (другого порядку).} \quad (5)$$

Отже, авторегресійна модель прийме наступний вигляд:

$$Z(t) = A_0 + A_1 \cdot Z(t-1) + A_2 \cdot Z(t-2) + \dots + A_p \cdot Z(t-p). \quad (6)$$

Параметри отриманої авторегресивної моделі можуть бути знайдені за допомогою методу найменших квадратів або за допомогою методу адаптивної фільтрації. У кожному з методів необхідно вірно визначити порядок моделі. Для визначення відповідного ряду необхідно обчислити дисперсію щодо значення Z -середнє. Обов'язковою умовою подальшої роботи з рядом є мінімальність дисперсії, а порядок моделі визначається максимальною величиною автокореляції $r(t)$. Далі, методом найменших квадратів обчислюють коефіцієнти моделі. Потім, на основі отриманих значень визначають прогнозне значення ряду $Z(n+k)$, де k – крокова дальність прогнозу [53]:

$$Y(N+1) = Y(N) + Z(n+1), \quad (7)$$

$$Y(N+2) = Y(N+1) + Z(n+1). \quad (8)$$

Крім моделі автокореляції для прогнозування можливе застосування адаптивної моделі Брауна. Дана модель має важливу позитивну особливість: параметри згладжування, які характеризують швидкість реакції моделі на зміни потоків. Для стабільних фінансових потоків їх величина буде більше, а для нестійких потоків параметр згладжування буде менше.

Для прогнозування зміни нестабільних і мінливих потоків доцільно скористатися моделлю Брауна, так як вона дозволяє побудувати прогноз, який має високу ймовірність випадкового результату. Використання даної моделі буде найбільш раціональним для нестабільних фінансових потоків, які залежать від зовнішнього фінансового тиску і валютних коливань. Спочатку необхідно здійснити аналітичне вирівнювання, інакше кажучи, визначити функцію,

найбільш підходящу наявними величинам фінансових потоків на певні проміжки часу. Разом з тим обчислюються коефіцієнти за допомогою методу найменших квадратів.

Трендові моделі побудова прогнозу показників фінансових потоків в наступних періодах є одновимірними методами. Використання ретроспективних даних рядів минулих значень дозволяє виявити тренди тенденції і побудувати прогноз на майбутній період. Обов'язковою умовою достовірності даної моделі є наявність тренда, а також відсутність девіантних випадкових змін в ряду даних, що беруться за основу прогнозу. У трендових моделях авторегресії можливі різні види рівнянь кривих. Для того, щоб побудувати найбільш точний прогноз необхідно ідентифікувати вид рівняння кривої максимально точно. Як правило, подібні рівняння відображають тренди, що змінюються за поліномом, експонентою або у логарифмічному тренді. Елементарні поліноміальні графіки мають рівняння, загальний вигляд яких представлений рівняннями [54]:

$$\bar{y}_t = a_0 + a_1 \cdot t, \text{ (поліном 1-ї степені);} \quad (9)$$

$$\bar{y}_t = a_0 + a_1 \cdot t + a_2 \cdot t^2, \text{ (поліном 2-ї степені);} \quad (10)$$

$$\bar{y}_t = a_0 + a_1 \cdot t + a_2 \cdot t^2 + a_3 \cdot t^3, \text{ (поліном 3-ї степені);} \quad (11)$$

де: a_0 – коефіцієнт, що відображає величину прогнозованого параметра за умов, якщо знехтувати всіма факторами, що впливають і що застосовуються в моделі. Даний коефіцієнт говорить про те, що на результат побудови прогнозу впливають якісь інші чинники, які не відображені в даній моделі;

a_1 – лінійний приріст, коефіцієнт, що показує вагомість впливу фактора;

a_2 – прискорення зростання, коефіцієнт, що показує вплив попереднього періоду, щодо поточного, на результат наступного періоду.

a_3 – зміна прискорення зростання, коефіцієнт, що показує вплив періоду $(n-2)$, щодо поточного, на результат наступного періоду.

У випадку отримання кількох даних для аналізу (на підставі попередніх періодів) коефіцієнти легко визначаються за наявності кількості вимірювань

(попередніх періодів) хоча b на одиницю більше, ніж кількість коефіцієнтів a . Обчислення може проводитися шляхом обчислення вектор-стовпців, або рішенням системи рівнянь, або обчислення за допомогою побудови регресійного аналізу в MS Excel. Поліноміальна функція має деякі властивості, наприклад, якщо по черзі вираховувати величину приросту, то можна знизити порядок полінома й отримати його рівняння. При цьому величина цього приросту є незалежною від рівнянь, що його формують [55]. Такі криві особливо зручно використовувати для прогнозування таких непостійних даних, як економічні величини, зокрема, величини фінансових потоків, так як подальше прогнозування тут передбачає можливість кардинальної зміни прогнозованої величини в майбутньому періоді. Параметри даних кривих визначаються за допомогою обчислення величини коефіцієнтів детермінації отриманих рівнянь ліній тренда і за допомогою побудови діаграм в MS Excel.

Проста експонента має:

$$\bar{y}_t = a \cdot b^t, \quad (12)$$

де a і b – числа більше нуля, крім того, коли b більше одиниці, відбувається зростання функції з плином часу t , інакше, коли b менше одиниці, відбувається спадання функції. Скоригована експонента виражається рівнянням:

$$\bar{y}_t = r + a \cdot b^t. \quad (13)$$

В даному рівнянні: $a < 0$; $b > 0$; r – асимптота функції, що необмежено наближається знизу до величини прогнозного значення. За необхідності рівняння експоненти може бути змінено і адаптовано під задані умови. Існують і інші види модифікованої експоненти, однак найбільш частий варіант представлений рівнянням (13).

На підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що апробація запропонованих механізмів на нашу думку дозволить визначити, за рахунок аналізу фінансових показників в середньостроковому періоді, ефективність формування фінансових потоків ТВПс-утворюючих господарюючих суб'єктів.

Подальший аналіз дозволить виявити і сформулювати напрямки розробки нових заходів регіональної фінансової політики. Розробка прогнозу, в свою чергу, дозволить проаналізувати особливості зміни фінансових потоків у формі ГФА, що притаманні ТВПс і ТВПс-утворюючим господарюючим суб'єктам з позиції етапу розвитку та відповідності ГФА до ТВПс. Запропоновані алгоритми аналізу формування ГФА ТВПс-утворюючих господарюючих суб'єктів та розробки прогнозу фінансових потоків ТВПс-утворюючих господарюючих суб'єктів за умов спільного застосування дозволяють вирішити кілька важливих питань з точки зору розробки заходів підтримки та інструментів формування фінансових потоків, що, в свою чергу, формують ГФА ТВПс-утворюючих господарюючих суб'єктів. Виявити особливості фінансового менеджменту, специфіку галузевої приналежності ТВПс і стадії її розвитку. Дані особливості знаходять своє відображення в зміні фінансових потоків ТВПс-утворюючих господарюючих суб'єктів, що на етапі становлення ГФА ТВПс відіграють ключову роль.

Дані, отримані в результаті прогнозу, дозволяють виявляти ті сфери, де необхідне коригування фінансової політики як на регіональному так, при необхідності, і на державному рівні. Проведена систематизація запропонованих заходів дозволяє проводити коригування найбільш результативно, враховувати вплив заходів на ГФА, ТВПс, а також максимально оперативно впроваджувати необхідні заходи підтримки, що дозволить підвищити наповнюваність фінансовими ресурсами.

За підсумками проведеної частини дослідження можна зробити висновки про те, що запропонований і систематизований перелік заходів підтримки джерел формування ДФС ТВПс-утворюючих господарюючих суб'єктів, що відрізняються механізмами взаємозв'язку і особливостями впливу заходів бюджетно-податкової, кредитно-фінансової та інвестиційної політики на ТВПс, як на особливий фінансовий інститут, і що дозволяє спростити розробку інструментів і вибір напрямків підтримки джерел формування фінансових потоків. Разом з тим, представлені напрацювання відображають розроблений і

запропонований алгоритм аналізу формування фінансових потоків ТВПс-утворюючих господарюючих суб'єктів, що відрізняється від існуючих підходів використанням не тільки фінансових показників, а й блоку показників, що характеризують співвідношення фінансових потоків. Це дозволяє підвищити об'єктивність оцінки фінансових потоків в процесі розвитку економічної системи.

ВИСНОВКИ

За підсумками дослідження авторами запропоновано ряд теоретичних рекомендацій щодо виведення на якісно інший рівень процесу формування і управління рухом фінансових потоків ТВПс-утворюючих господарюючих суб'єктів. Основою таких рекомендацій стало розуміння механізму взаємодії і взаємовпливів товаро-виробничих підсистем (ТВПс) та грошово-фінансових агрегатів (ГФА), що виступають іманентними елементами економічної системи.

В ході дослідження розглянуті різні погляди на розуміння категорії «економічна система». В рамках дослідження під економічною системою пропонується розуміти сукупність і взаємодію інституційних елементів в формі ТВПс і пов'язуючих їх в єдину економічну систему елементів в формі ГФА. ГФА розглянуті з позицій взаємодії з механізмами інвестиційної, кредитно-грошової і бюджетно-податкової політик, що забезпечують зростання фінансової системи за рахунок розвитку господарюючих суб'єктів.

В рамках проведеного дослідження авторами систематизовані і структуровані джерела формування і динаміка зміни фінансових потоків господарюючого суб'єкта. Дана систематизація дозволяє точно виявляти джерела фінансування інвестиційних процесів, визначити приналежність до бюджетно-податкової, кредитно-фінансової та інвестиційної політики, і своєчасно реалізувати заходи підтримки, що необхідні для кожного із цих сфер.

В ході дослідження запропоновано механізми аналізу ефективності руху фінансових потоків ТВПс-утворюючих господарюючих суб'єктів. В процесі розгляду різних підходів до аналізу ефективності руху фінансових потоків ТВПс-утворюючих господарюючих суб'єктів були відібрані і представлені в дослідженні різні показники. Незважаючи на широке застосування даних показників в рамках традиційного фінансового аналізу, на тепер відсутня оцінка стану фінансових потоків виділення і майже не досліджений можливий вплив на ТВПс-утворюючі господарюючі суб'єкти. В ході дослідження запропонована модель виявлення змін фінансового потоку такого суб'єкта на

різних етапах розвитку. У зв'язку з цим запропонована система інтегральної оцінки ефективності руху фінансових потоків ТВПс-утворюючих господарюючих суб'єктів.

Запропонована модель показує, що основні зміни ефективності ТВПс пов'язані із заходами оптимізації структури і спрямованості фінансових потоків. Іншим словами, зміна структури і спрямованості ГФА призводить до прогнозованих змін в ТВПс. Однак, проглядається і зворотна взаємодія, а саме, навіть високоефективне функціонування ГФА не «рятує» ТВПс, якщо ТВПс, знаходиться в режимі стагнації. Зниження ефективності конкретного ГФА не свідчить про низький розвиток фінансової системи, що обслуговує ТВПс і пояснюється не рівнем розвитку фінансової системи і фактором технологічного занепаду конкретного ТВПс.

Застосування запропонованої моделі відрізняється наявністю інтегрального показника, що включає зіставлення розмірів фінансових потоків і їх відповідність стану розвитку ТВПс, що дає можливість підвищувати якість оцінки обороту капіталу через показники ГФА, зокрема, як в рамках окремих ТВПс так, при необхідності, і для всієї економічної системи в цілому.

На нашу думку, поки тільки теоретично, але показано, що розвиток фінансової системи товаро-виробничих підсистем безпосередньо залежить від впливу через ГФА на ТВПс-утворюючі господарюючі суб'єкти. Дані висновки дозволяють авторам припускати, що підхід до формування фінансової політики ТВПс стає ефективним через формування потоків ГФА, спрямованих в ТВПс-утворюючі господарюючі суб'єкти, що виступають регулятивною основою фінансового благополуччя економічної системи.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Сміт А. Дослідження про природу та причини добробуту націй. – Київ : Port-Royal, – 2001. – 594 с.
2. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – Київ : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 2. – с. 551.
3. Предметный указатель ко второму изданию Сочинений К. Маркса и Ф. Энгельса (1–39 тома). Часть вторая Н – Я. – Москва : Издательство политической литературы, 1978. – 312 с.
4. Маршалл А. Принципы экономической науки, в 3-х томах. Пер. с англ. – Москва : Прогресс, 1993.
5. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. – Москва : Гелиос АРВ, – 1999. – 352 с.
6. Экономическая Энциклопедия. Политическая экономия. / Гл. ред. А.М. Румянцев, в 4 т., Т. 4. – Москва : «Советская энциклопедия», 1980. – 672 с.
7. Политэкономический словарь. / Под ред. Е.Ф. Борисова и др. – 2-е изд. – Москва : Политиздат, 1972. – 367 с.
8. Политическая экономия. Словарь. / Под ред. М. И. Волкова и др. – 3-е изд., доп. – Москва : Политиздат, 1983. – Москва : 527 с.
9. Философская энциклопедия. / Гл. ред. Ф. В. Константинов, в 5 т., Т. 5. – Москва : «Советская энциклопедия», 1970. – 740 с.
10. Философская энциклопедия. / Гл. ред. Ф. В. Константинов, в 5 т., Т. 2. – Москва : «Советская энциклопедия», 1962. – 576 с.
11. Esping-Andersen, G., Gallie, D., Hemerijck, A., Myles, J. (2002). Why We Need a New Welfare State. Oxford: Oxford University Press. 244 p.
12. Hall, P. A., Soskice, D. (ed.) (2001). Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage. Oxford: Oxford University Press. 556 p.

13. Baumol, W. J., Litan, R. E., Schramm, C. J. (2007). Good Capitalism, Bad Capitalism, and the Economics of Growth and Prosperity. Yale: Yale University Press. 321 p.
14. Centeno, A.M., Cohen, J.N. (2010). Global Capitalism. Polity Press. 180 p.
15. Pryor, F. L. (2005). Economic systems of foraging, agricultural, and industrial societies. Cambridge: Cambridge University Press. 316 p.
16. Sharpf, F. W. (2010). The Asymmetry of European Integration, or Why the EU Cannot be a «Social Market Economy». *Socio-Economic Review*, 8 : P. 211–250.
17. Scharpf, F. W., Schmidt, V. A. (2000). Welfare and Work in the Open Economy. Vol. 1. From Vulnerability to Competitiveness. Oxford: Oxford University Press. P. 1–20.
18. Економічна енциклопедія : у 3 т. / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) [та ін.]. – Київ : Вид. центр «Академія», 2000. – Т. 1. – 864 с.
19. Економічна енциклопедія. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://studentbooks.com.ua/content/view/36/39/> або <https://studentbooks.com.ua/content/view/43/39/1/9/#44952> (дата доступу 10.12.2019).
20. Економічна теорія: макро- і мікроекономіка / за ред. З. Ватаманюка та С. Панчишина. – Київ : Альтернативи, 2001. – 716 с.
21. Економічна система. Вікіпедія. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Економічна_система (дата доступу 10.12.2019).
22. Білецька Л. В., Білецький О. В., Савич В. І. Економічна теорія (Політекономія. Мікроекономіка. Макроекономіка). Навч. пос. 2-ге вид. перероб. та доп. – Київ : Центр учбової літератури, 2009. – 688 с. Режим доступу : <http://194.44.152.155/elib/local/sk745736.pdf> (дата доступу 10.12.2019).
23. Економічна теорія: Політекономія : підручник / за ред. В. Д. Базилевича; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – 9-те вид., доповн. – Київ : Знання, 2014. – 710 с. Режим доступу : http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/elib/economics_f/bazyl_evych_ekonomichna_2014.pdf (дата доступу 10.12.2019).

24. Панчишин, С. М. Макроекономіка : навч. посібник / С. М. Панчишин. – Київ : Либідь, 2001. – 614с.
25. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. Агрегат. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Агрегат> (дата доступу 10.12.2019).
26. Бюлетень Національного банку України. – 2012. – № 10. – с. 182. [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123272&cat_id=123209 (дата доступу 10.12.2019).
27. Агрегати грошові. [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://vue.gov.ua/Агрегати_грошові (дата доступу 10.12.2019).
28. Коврин, В. Н., Погребинская, Е. А. Актуальность теории Кейнса в XXI веке / В. Н. Коврин, Е. А. Погребинская // Социально-экономические явления и процессы. – 2016. – Т. 11, № 4. С. 34–44. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://cyberleninka.ru/article/n/aktualnost-teorii-keynsa-v-xxi-veke> (дата доступу 10.12.2019).
29. Вальрас Л. Элементы чистой политической экономии. [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Econom/valr/index.php (дата доступу 10.12.2019).
30. Zaitsev, O. Modelling the Impact of Institutional Environment on Key Macroeconomic Indicators / V. Pikhotskyi, Y. Nikolaienko, Z. Derii [et al.] // International Journal of Engineering and Advanced Technology. – October 2019. – Vol. 9, Issue 1. – P. 6957-6963. – DOI: 10.35940/ijeat.A2133.109119. URI : <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/74992> (дата доступу 10.12.2019).
31. Фінансово-економічне обґрунтування екологічно спрямованого інноваційного розвитку: звіт про НДР (заключний) / Кер. Т. В. Касьяненко. – Суми: СумДУ, 2016. – 90 с. URI : <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/53268> (дата доступу 10.12.2019).
32. Kafka, S. Mathematical Modelling Justification of Financial and Economic Parameters of Enterprises / S. Kafka, K. Bagatska, A. Sapiński [et al.] // International

Journal of Engineering and Advanced Technology. – October 2019. – Vol. 9, Issue 1. – P. 6273-6277. – DOI: 10.35940/ijeat.A2149.109119. URI :

<http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/74996> (дата доступу 10.12.2019).

33. Роль інноваційної діяльності у формуванні вартості промислових підприємств: звіт про НДР (заключний) / Кер. О. О. Захаркін. – Суми: СумДУ, 2016. – 114 с. URI : <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/53293> (дата доступу 10.12.2019).

34. Зайцев. О. В. Оцінка інвестиційного клімату України та шляхи його покращення [Електронний ресурс] / О. В. Зайцев, В. О. Москаленко, О. А. Шовкопляс // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2019. – № 1 (18). URI : <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/72114> (дата доступу 10.12.2019).

Валюх А. В., Зайцев О. В. Аналіз та напрями покращення фінансового стану підприємств України [Електронний ресурс] / А. В. Валюх, О. В. Зайцев // Інфраструктура ринку. – 2019. – № 28. – URI :

<http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/72621> (дата доступу 10.12.2019).

36. Михайлик, А. М. Податки та їх вплив на діяльність господарюючих суб'єктів / А. М. Михайлик; наук. кер. О. В. Зайцев // Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Балацького О.Ф., м. Суми, 6-8 травня 2014 р.: у 2-х т. / За заг. ред.: О. В. Прокопенко, О. В. Люльова. – Суми : СумДУ, 2014. – Т.2. – С. 388–389.

37. Вартісно-орієнтоване управління підприємствами на основі стейкхолдерського підходу : звіт про НДР (остаточний) / кер. О. О. Захаркін. - Суми : СумДУ, 2018. – 79 с. URI :

<http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/73046> (дата доступу 10.12.2019).

38. Формування фінансового механізму стабілізації економіки України : звіт про НДР (заключний) / Кер. Н. А. Антонюк. – Суми : СумДУ, 2014. – 60 с. URI : <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/39378> (дата доступу 10.12.2019).

39. Зайцев О. В., Могильний В. В. Механізми регулювання ринкового прибутку суб'єктів господарювання / О. В. Зайцев, В. В. Могильний // Сучасні питання економіки і права: зб. наук. праць. – К. : КиМУ, 2017. – Випуск 1.– 2(5,6). – С. 213–219. URI: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/66902> (дата доступу 10.12.2019).

40. Зайцев, О. В. Факторна характеристика формування податків / О. В. Зайцев, О. А. Шовкопляс, О. В. Галахова // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2012. – №4. – С. 64–74. URI : <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/30309> (дата доступу 10.12.2019).

41. Зайцев, О. В. Проблеми оптимізації оподаткування прибутку підприємств в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду / О. В. Зайцев, В. В. Могильний // Причорноморські економічні студії. – 2017. – Вип. 22. – С. 177–182. URI : <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/65819> (дата доступу 10.12.2019).

42. Зайцев, О.В. Вимірювання цінності грошей / О.В. Зайцев // Вісник Української академії банківської справи. – 2015. – №2 (39). – С. 46-52. URI : <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/44439> (дата доступу 10.12.2019).

43. Зайцев, О. В. Критика монетарної регулятивної політики в межах традиційного та сучасного монетаризму / О.В. Зайцев // Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Балацького О.Ф., м. Суми, 6-8 травня 2014 р.: у 2-х т. / За заг. ред.: О.В. Прокопенко, О.В. Люльова. – Суми : СумДУ, 2014. – Т.2. – С. 367–368.

44. Zaitsev O. V. Monetary Inflation and its Connection with Rising Prices / O. V. Zaitsev // Journal of Advanced Research in Law and Economics. – 2016. – Vol. 7. – № 3. – С. 698–707. URI : <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/48774> (дата доступу 10.12.2019).

45. Зайцев, О. В. Основи фінансового інструментарію: підручник / О.В. Зайцев. – Суми: СумДУ, 2016. – 523 с. URI : <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/44581>

46. Зайцев, О. В. Гроші та кредит. Лекційне викладення: навч. посіб. / О. В. Зайцев. – Суми : СумДУ, 2010. – 179 с. URI : <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/304> (дата доступу 10.12.2019).
47. Управління фінансуванням публічних екологічних послуг: Звіт про НДР (заключний) / кер. Н.В. Котенко. - Суми: СумДУ, 2016. – 55 с URI : <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/67626> (дата доступу 10.12.2019).
48. Михайленко, Д. Г. Стратегія розвитку міста Суми до 2027 року / Д. Г. Михайленко, В.Т. Александров, О.В. Зайцев // Перспективи розвитку територій: теорія і практика: Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих вчених, м. Харків, 22–23 листопада 2018 р. – Харків : ХНУМГ, 2018. – С.45-48. URI : <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/70847> (дата доступу 10.12.2019).
49. Бланк, И. А. Энциклопедия финансового менеджера / И. А. Бланк. – Т. 3. Управление инвестициями предприятия. – М. : Омега-Л, 2008. – 480 с.
50. Григорук, П. М. Ткаченко, І. С. Методи побудови інтегрального показника / П. М. Григорук, І. С. Ткаченко // Бізнесінформ. – 2012. – № 4. – С. 34–38.
51. Гольдин, В. Я. Математическое моделирование / В. Я. Гольдин. – Москва : Изд-во «Наука», 2004. – 583 с.
52. Раков, В. И. Системный анализ (начальные понятия): учебное пособие / В. И. Раков. – Москва : Изд. дом Академии Естествознания, 2012. – 240 с.
53. Чучуева, И. А. Модель прогнозирования временных рядов по выборке максимального подобия: дисс. канд. техн. наук: 05.13.18 / Чучуева Ирина Александровна. – Москва , 2012 . – 155 с.
54. Портал «КэшДевелопер». Стаття: «Прогнозирование экономических показателей» [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cashdeveloper.ru/cadels-779-2.html>. (дата доступу 10.12.2019).